

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ ТА РОЗЗБРОЄННЯ
CENTER FOR ARMY CONVERSION AND DISARMAMENT STUDIES

1 серпня 2019

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ

Безпековий огляд ЦДАКР № 14 (125)

Адреса: Вул. Іллінська, 10, офіс 5, Київ, 04070
тел.: +38 (044) 425-42-10
www.cacds.org.ua

Безпековий огляд «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР, www.cacds.org.ua) здійснюється аналітиками ЦДАКР за підтримки банку «Аркада». Для підготовки оглядів залучаються відомі експерти, дипломати, військові фахівці та спеціалісти усіх відомств, що працюють у безпековому середовищі України.

Метою публікацій Безпекового огляду «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» є оперативне та аналітичне інформування зацікавлених профільних структур, ЗМІ та громадян, що цікавляться актуальними проблемами безпеки України.

Кожний огляд присвячений короткому періоду (1 – 2 тижні), та містить експертні думки, які можуть не збігатися з офіційною позицією української влади.

@2014 Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння
У разі цитування обов'язкове посилання на ЦДАКР

Редакційна колегія:

Бадрак В.В. – головний редактор, директор ЦДАКР

Копчак В.І. – відповідальний секретар, заступник директора ЦДАКР

Самусь М.М. – заступник директора ЦДАКР з міжнародних питань

Члени Редакційної колегії:

Бондарчук С.В. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, генеральний директор ДК «Укрспецекспорт» (2005-2010 рр.)

Згурець С.Г. – головний редактор журналу «Експорт озупня и оборонный комплекс Украины», директор інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Кабаненко І.В. – заступник міністра оборони (2014 р.), перший заступник начальника Генерального штабу ЗСУ (2012 – 2013 рр.), член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Конопльов С.Л. – директор Гарвардської програми з чорноморської безпеки та програми з безпеки США-Росія і США-Південна Азія, член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Литвиненко О.В. – заступник секретаря Ради національної безпеки і оборони України

Міхненко А.В. – головний редактор журналу «Ukrainian Defense Review»

Паливода К.В. – голова правління банку «Аркада», член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Поляков Л.І. – голова Експертної Ради ЦДАКР, перший заступник міністра оборони України (2005 – 2007 рр.), заступник міністра оборони України (2014 р.)

Рябих В.О. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, директор з розвитку інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Щербак Ю.М. – письменник та громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (1994 - 1998 рр.), міністр охорони навколишнього середовища (1991 - 1992)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у другій половині липня 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У ДЗЕРКАЛІ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ

«Переливання крові» у Верховній Раді: ризики для державності

Геополитические и геоэкономические факторы «Южного газового коридора». Ставки и стратегии игроков

Грузинская церковь сегодня. Противоречия и инструментари влияния извне

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ

Реформа ОПК України: новому керівництву держави варто зробити крок назад та два кроки вперед

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у другій половині липня 2019 року – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

*Валентин Бадрак,
директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)*

Москва, яка понад усе зацікавлена у породженні хаосу в Україні та використовує для цього й військовий важіль, на останніх президентських і парламентських виборах зазнала поразки, а хазяїн Кремля відчув шок розчарування

Ключові події, що впливатимуть на безпекове середовище навколо України, черговий раз відбулися всередині держави. Кількість знакових подій сягає рекорду, переважна більшість з них має позитивний для державності контекст, однак значні ризики залишаються.

Передусім важливо визнати, що російські інформаційно-психологічні впливи на український електорат та відверта пропаганда в ході парламентської виборчої кампанії не спрацювала. При цьому цілком очевидно, що діяльність інформаційної машини Кремля було спрямовано проти особисто Зеленського та його партії. Москва старанно перешкоджала тому, щоб партія

«Слуга народу» взяла більшість у парламенті, а в Україні б з'явилася потужна сконцентрована влада.

Москва, яка понад усе зацікавлена у породженні хаосу в Україні та використовує для цього й військовий важіль, на останніх президентських і парламентських виборах зазнала поразки, а хазяїн Кремля відчув шок розчарування.

То ж, попри активну протидію Москви, стартові позиції у «команди Зе» виявилися блискучими. Партія «Слуга народу» показала абсолютний рекорд підтримки за всю історію незалежної України, то ж новій владі навіть непотрібні союзники у парламенті для проведення своїх рішень. При цьому, за підра-

Отже у нових умовах найбільшими ризиками в ЦДАКР вважають ймовірні помилки президента Зеленського та зволікання нової влади щодо реалізації реформ

хунками політологів, політична сила Зеленського взяла на парламентських виборах ті ж голоси, які віддали за нього в першому турі президентських виборів 2019 року: за Зеленського тоді проголосували 5,7 мільйона українців, а за «Слугу народу» - близько 5,4 мільйонів чоловік. Це свідчення не стільки популярності «нового політичного обличчя», скільки виразно казкових надій на зміни у величезній кількості людей та їх чітке небажання голосувати за стару владу, яка себе скомпрометувала відсутністю результатів. Саме тому відбувся майже поголовний програш політичних мастодонтів у мажоритарних округах, який можна назвати тотальною чисткою політичної еліти.

Однак така, начебто, беззаперечно позитивна ситуація містить і ризики. Зокрема, про певний виклик досить вдало написав у своєму блозі журналіст і політолог Віталій Портников: «Результати парламентських виборів 2019 року демонструють, що Україна сьогодні ще далі від моделі парламентсько-президентської республіки, ніж в 2010 році, коли Конституційний суд створив для Віктора Януковича можливість повернутися до президентсько-парламентської форми правління. Але різниця відчутна. У 2010 році Віктор Янукович узурпував владу. У 2019 все сталося завдяки волі народу, без будь-якої узурпації і конституційних змін.»

З рештою, потенційні ризики містять й проблеми керованості всередині влади. Гойднувшись у бік монопартійності, маятник управління зовсім не означає автоматичної абсолютної згоди у прийнятті державних рішень. Велика розмаїтість нових «слуг народу», безумовно, є великим потенціалом, але абсолютно не факт, що безумовною буде їх керованість.

Отже у нових умовах найбільшими ризиками в ЦДАКР вважають ймовірні помилки президента Зеленського та зволікання нової влади щодо реалізації реформ.

Однак Україна живе не тільки результатами виборів.

Днями намітився прорив у двосторонніх відносинах із США, а сам Київ наблизився до того, щоб перетворитися на союзника Вашингтону. Українська сторона нині відпрацьовує контракт на закупівлю великої партії летальної зброї в Сполучених Штатах, який може бути реалізований вже нинішнього року. Розповідь про це екс-посла України в США Валерія Чалого та, з іншого боку, інформація агентства ork.com.ua про перемовини щодо закупівлі Україною американських F-16 може призвести до прискорення переозброєння сил оборони країни.

До арсеналу успішних спецоперацій СБУ варто віднести своєчасне затримання та арешт російського танкера НЕУМА, який брав

13 відсотків «Опозиційною платформи - За життя» на парламентських виборах – це, хоча і фактичний програш Путіна в Україні, але теж небезпечні для України вихідні дані Кремля

безпосередню участь у захопленні військових катерів ВМСУ у листопаді 2018 року в Азовському морі.

Нарешті, найбільш вагомую і важливу позитивною новиною періоду стало скасування телеканалом «112 Україна» показу так званих «нерозказаних історій України» від західного українофоба Олівера Стоуна. Можливість застосування санкцій до телеканалу та відкриття кримінальних справ за анонсування стрічки Олівера Стоуна зробило свою справу та певною мірою вплинуло на людей, які здійснюють або залучені до спецоперацій проти України.

Ці та інші події в країні дозволили зробити титульний вислів відносно майбутнього України. «Якщо нова українська влада буде на висоті, Москві стане нема чого ловити в Україні». Ці слова належать Ігорю Ейдману, нині досить відомому російському соціологу, публіцисту та автору книги «Система Путіна». І з ними важко не погодитися.

Трансформація загроз?

30 липня у свіжому випуску «Голосу Америки» експерти США висловили застереження щодо можливості отримання Медведчуком крісла заступника спікера парламенту. Адже «Опозиційна платформа - За життя» отримала друге місце на виборах до ВРУ. На думку політичних аналітиків, кум Путіна

«дуже розумний і має поганий вплив». Тому краще, що можна зробити - це максимально ізолювати його.

Показово, що вже згаданий І. Ейдман днями зазначив наступне: «Не знаю, хто ця людина – Медведчук, але піарником його партії працював сам Путін». Як би там не було, варто звернути пильну увагу і на такий факт: 13 відсотків «Опозиційною платформи - За життя» на парламентських виборах – це, хоча і фактичний програш Путіна в Україні, але теж небезпечні для України вихідні дані Кремля. То ж, природне зростання загрози рваншизму ніхто не відміняв, тому що Москва буде максимально використовувати фактично «свою» політичну силу в Україні для розхитування ситуації, створення нових ризиків і проведення «гібридних» операцій всередині України.

Крім того, слід звернути увагу й на непересічні події навколо колишнього очільника держави. Зокрема, п'ятий президент України Петро Порошенко нині фігурує аж у 11 виробництвах (!), відкритих Державним бюро розслідувань. Таку інформацію 30 липня підтвердив глава відомства Роман Труба в своєму Telegram-каналі. Такий перебіг подій, з одного боку, може сприяти збільшенню популярності влади, але водночас несе ризики протистояння всередині влади та здійснення «активного опору» по-

Якщо казати про трансформацію ризиків, то до таких слід віднести ймовірність нових розломів в суспільстві у зв'язку з появою нових суспільно-політичних меседжів про майбутнє країни та й домінування нових технологій в політичному процесі. Не варто списувати остаточно відправлену на лаву запасних «стару» українську еліту, яка теж не збирається здаватися. В цілому серйозною загрозою можна вважати й подальше поширення популізму, яким було заповнено інформаційних простір під час виборів

Ще більш імовірно видається трансформація підривної діяльності Кремля в силові диверсії на різних ділянках території України. Такий сценарій може передбачати різні форми дестабілізації суспільства, включно із застосуванням «парамілітарних груп» і приватних військових компаній для залякування населення та штучного породження потоків біженців

У США виникла настороженість щодо нової влади України через деякі її ініціативи

літичною силою Порошенка. Безвідносно від ймовірних зловживань колишнього президента (про що натякнув міністр МВС Арсен Аваков в інтерв'ю «Українській правді» 30 липня), новій владі варто зберегти послідовність та системність дій. Можна лише згадати, які надії та які розчарування мали місце за часів президентства Віктора Ющенка, коли голосні справи розсипалися на очах колишніх прихильників «любих друзів».

Якщо казати про трансформацію ризиків, то до таких слід віднести ймовірність нових розломів в суспільстві у зв'язку з появою нових суспільно-політичних меседжів про майбутнє країни та й домінування нових технологій в політичному процесі. Не варто списувати остаточно відправлену на лаву запасних «стару» українську еліту, яка теж не збирається здаватися. В цілому серйозною загрозою можна вважати й подальше поширення популізму, яким було заповнено інформаційних простір під час виборів.

Не слід забувати й про традиційні воєнні загрози. В ЦДАКР переконані, що повномасштабна військова операція з метою перетворення України у політично підконтрольну Росії територію не може виключатися з порядку денного. Особливо, якщо відбудеться явний провал московського плану реваншизму. Ще більш імовірно

видається трансформація підривної діяльності Кремля в силові диверсії на різних ділянках території України. Такий сценарій може передбачати різні форми дестабілізації суспільства, включно із застосуванням «парамілітарних груп» і приватних військових компаній для залякування населення та штучного породження потоків біженців. Нарешті, і нарощування інтенсивності існуючої війни, спрямованої на свідоме ураження особового складу сил оборони, для Кремля є прийнятною версією. Москві потрібні масові потрясіння в Україні. Мета все та ж - перетворити країну в васальну зону.

Ризики для України на міжнародній арені

Чимало суперечливих подій відбулося й на міжнародній арені. Зокрема, Валерій Чалий поінформував, що у США виникла настороженість щодо нової влади України через деякі її ініціативи. «Зараз більшу увагу почали звертати не тільки на форму, але й на підходи нової української влади. Якщо до форми є великий ентузіазм у США, то до деяких конкретних кроків з'явилося неоднозначне ставлення і певна обережність в оцінках. Тому завдання влади й дипломатії в США – зняти цю настороженість», - вважає дипломат. Він додав, що стурбованість пов'язана із намірами нової влади здійснити «люстра-

Хоча при цьому Еспер назвав тривалі процеси укладання контрактів та здійснення закупівлі, які обмежують здатність швидко постачати озброєння у контексті Ініціативи підтримки України у сфері безпеки (USAI), відверто негативним фактором, разом із тим, він позитивно оцінив можливість затвердження багаторічної програми допомоги України у сфері безпеки та оборони

Турецько-американська суперечка на фоні протиріч літерів НАТО (наприклад, у допуску США до оборонних програм ЄС) та проблем у досягненні консенсусу свідчить про деградацію управління альянсу, а також про ймовірність розколу самої організації

цію всіх, хто обіймав високі державні посади за останні п'ять років». Згідно з Чалим, у США це сприйняли як люстрацію людей, що «були на Майдані, воювали в АТО, ветеранів, які прийшли на державні посади у важкі часи, а не тільки корумпованих політиків та чиновників». У розповіді дипломата варто звернути на словосполучення «авторитарний режим Януковича», який, за його словами, добре пам'ятають в США. А отже висновки американських аналітиків можуть полягати в усвідомленні певних ризиків авторитаризму в Україні – у зв'язку з беззаперечною перемогою однієї політичної сили.

Інше американське послання, навпаки, надзвичайно позитивне. Так, 17 липня тоді ще виконувач обов'язків міністра оборони США (а нині глава Пентагону) Марк Еспер заявив, що очікує від України продовження реформ в сфері безпеки. І додав про готовність допомагати Україні більше. Фактично замість нинішньої програми американське оборонне відомство може запропонувати комплексну багаторічну підтримку України у сфері оборони і безпеки.

Хоча при цьому Еспер назвав тривалі процеси укладання контрактів та здійснення закупівлі, які обмежують здатність швидко постачати озброєння у контексті Ініціативи підтримки України у сфері безпеки (USAI), відверто негатив-

ним фактором, разом із тим, він позитивно оцінив можливість затвердження багаторічної програми допомоги України у сфері безпеки та оборони.

Сумнівним можна назвати той факт, що Кремлю вдалося вбити клин в НАТО, зокрема, організацією постачання систем ППО С-400. 18 липня у зв'язку з цим США офіційно ініціювали процес виключення Туреччини із програми виробництва та закупівлі винищувачів F-35. Пізніше генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг високо оцінив роль Туреччини в альянсі та висловив стурбованість виключенням Туреччини з програми винищувачів F-35. Санкції США по відношенню до свого одного із ключових партнерів та миттєва реакція керівника блоку на це свідчить про те, що подія має величезне значення та має негативний резонанс для усіх членів альянсу. Насправді, турецько-американська суперечка на фоні протиріч літерів НАТО (наприклад, у допуску США до оборонних програм ЄС) та проблем у досягненні консенсусу свідчить про деградацію управління альянсу, а також про ймовірність розколу самої організації.

Нарешті, ще одна вагома подія: українські дипломати досягли політичної підтримки, висловленої з трибуни ООН. Так, Бельгія, Франція, Німеччина, Польща, Велико-

У майбутньому, за певних умов, консолідація країн може призвести до утворення антипутінської коаліції – за прикладом антигітлеровської

британія та Естонія після засідання Ради безпеки ООН 16 липня, присвяченого українському «мовному закону», випустили спільну заяву, озвучену постійним представником Великобританії при ООН і у Світовій організації Джуліан Брейтуейт.

«Ми, як держави-члени Євросоюзу, повністю підтримуємо незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України у її міжнародно визнаних кордонах, і засуджуємо російську незаконну анексію Криму. Ми закликаємо Росію беззастережно звільнити всіх 24-х військовослужбовців, незаконно захоплених 25 листопада під час інциденту біля Керченської протоки, і повернути захоплені українські кораблі згідно з рішенням Міжнародного трибуналу з морського права 20 травня... Ми також продовжуємо закликати Росію відновити свободу навігації в Азовському морі». Такий текст заяви можна вважати певним досягненням та продовженням реалізації поступових дій щодо світовому протистоянню агресивній політиці путінського Кремля. У майбутньому, за певних умов, консолідація країн може призвести до утворення антипутінської коаліції – за прикладом антигітлеровської.

Протести у Москві. Початок руйнування путінських амбіцій?

Сама демонстрація в Росії (через вибори в Мосміськдуму) та її

брутальний силовий розгін є чітким віддзеркаленням бажань росіян змінити устрій, побоювань влади простими громадянами та готовністю самою влади придушити будь-яку свободу в країні. Так само, як колись СРСР, путінська Росія почала перетворюватися на «вісь зла» в очах усього демократичного світу.

Слід додати, що на виборах у Москві влада не допустила жодного опозиційного кандидата. Відповідно, як зафіксували ЗМІ, у 12 мільйонному місті на акцію протесту проти позбавлення громадянських прав вийшло усього близько 10 тисяч чоловік, тоді як затримано рекордну для РФ число протестуючих - 1100 осіб. До того ж, захопленого лідера опозиції Навального, за усіма ознаками, отруїли прямо у тюремній камері. Показово й те, що після протестів приголомшене суспільство РФ демонструє повну покірність. Усе, як у радянські часи, зріс лише рівень технологій щодо проведення репресій...

У цьому контексті варто згадати про специфічне соціологічне опитування. А саме, більше третини росіян не хочуть бачити Путіна президентом після 2024 року – зазначає нещодавнє опитування «Левада-центру». Аналіз ЦДАКР такого стану речей, з урахуванням небажання заляканого населення брати участь навіть у соціологічних досліджен-

30 липня через газету «Известия» Кремль поінформував світ про те, що Повітряно-десантні війська (ПДВ) РФ в 2019 році проведуть на території Центрального військового округу та інших регіонів країни наймасштабніші навчання в своїй новітній історії. Слід вернути особливу увагу на те, що кілька важливих етапів маневрів заплановано в Арктиці: на території від Нової Землі до Новосибірських островів будуть діяти мотострілкові бригади. Зараз для навчань готується інфраструктура, створюються портова і причальна зони для перекидання військ

нях та мінімізації контактів із владою, призводить до висновку, що від 40 до 60% росіян нині вже налаштовані проти Путіна, але розуміють безперспективність опору за умов наявності потужної репресивної машини держави. ЗМІ лише зазначають, що в Кремлі обговорюють різні варіанти того, як Путін може залишитися у владі, в тому числі, шляхом створення Союзної держави із Білоруссю (за Конституцією, Путін не має права висуватися на наступних президентських виборах в 2024 році.).

Загалом можна констатувати, що більшість українців сприймають як даність факт, що Росія ніколи не перестане бути авторитарною державою, а залишатиметься авторитарною монархією, яка дозволяє країні балансувати між геополітичними амбіціями та внутрішнім занепадом. «Росія боїться за свою безпеку, в разі якщо Україна, за фактом, почне представляти свою територію для військ НАТО. За те, щоб не допустити Україну в НАТО Росія готова воювати. Але не з Україною, а з НАТО». Таку досить цікаву думку висловив експерт Андрій Головачов (30 липня, Главред). Вона є базисом, основою російської геополітичної ідеології та одночасно свідченням того, які штучні мотиватори вживлено у свідомість пересічних росіян.

Якщо згадувати практичні підтвердження втілення означеної іде-

ології, то вони є становлять майже безперервний ланцюг подій, спрямованих на залякування Заходу та демонстрацію своїх амбіцій. Зокрема, 30 липня через газету «Известия» Кремль поінформував світ про те, що Повітряно-десантні війська (ПДВ) РФ в 2019 році проведуть на території Центрального військового округу та інших регіонів країни наймасштабніші навчання в своїй новітній історії. Слід вернути особливу увагу на те, що кілька важливих етапів маневрів заплановано в Арктиці: на території від Нової Землі до Новосибірських островів будуть діяти мотострілкові бригади. Зараз для навчань готується інфраструктура, створюються портова і причальна зони для перекидання військ. «Известия» розповіли, що масована висадка пройде в рамках відпрацювання одного з епізодів стратегічних навчань «Центр-2019». У маневрах, призначених на вересень, візьмуть участь підрозділи декількох бригад і дивізій ПДВ. При цьому показово, що жодна бойова операція із висадкою десанту ПДВ не була успішною з початку існування цього роду військ у 1930 р. СРСР та РФ використовували ПДФ як штурмову сухопутну компоненту. То ж, РФ продовжує традицію СРСР: блефувати за рахунок людських життів, щоб забезпечити життєстійкість чинної влади та підживлювати національний шовінізм.

Ще один епізод розмаху наступальної активності Москви проявляється на півдні. А саме, з 24 липня Росія перекрила п'ять районів в Чорному морі, сумарна площа яких становить 118 тис. 570 км кв., що становить більше чверті його загальної площі в 436 тис. 402 км кв. Про це 30 липня повідомив «Український мілітарний портал» з посиланням на дані міжнародних приписів мореплавцям. Знову показово, що фактично зазначені райони перекривають звичні і рекомендовані міжнародні морські судноплавні шляхи до Болгарії, Грузії, Румунії та України, майже блокуючи морське сполучення з цими країнами. При цьому чіткої причини закриття не вказується, частина ділянок названа як «з небезпечної навігацією і небезпекою плавання», частина закрита для проведення заходів бойової підготовки. Насправді РФ не має стількох наземних і надводних сил, щоб була потреба в перекритті такої площі в відповідних районах для проведення комплексу заходів бойової підготовки. Спостерігачі також вказують, що у РФ відсутня необхідна кількість плавзасобів для контролю і перекриття відповідних районів для забезпечення безпеки судноплавства і, в першу чергу, риболовлі та окремих підприємств рибного промислу, які не завжди можуть отримати відповідні приписи вчасно.

Внутрішні реформи

У новій владі є чітке відчуття та розуміння очікування суспільством реформ. Цікаво, що центр тяжіння їх підготовки залишається у Радбезі. У зв'язку з ним чинний секретар РНБОУ Олександр Данилюк днями зробив деякі оголошення щодо реформування ключових ділянок – «Укроборонпрому» та СБУ.

За словами секретаря РНБОУ, в «Укроборонпромі» треба реформувати кілька речей: «Перше - змінити систему управління. Треба ввести нормальне корпоративне управління, сильний наглядову раду з певною відповідальністю менеджменту перед ним. Тобто корпоративне управління, існуюче в приватному секторі, має бути застосоване до «Укроборонпромі». Друге - це оптимізація підприємств. Нам треба уніфікувати модельний рядок. І щоб власне саме виробництво також було концентрованим. Чому? Тому що коли одне підприємство повністю завантажено, там набагато простіше контролювати якість, там набагато простіше зменшити вартість і так далі. Це в будь-якому приватному бізнесі робиться. Так само це має відбуватися в державному бізнесі».

Щодо підготовки командою Зеленського реформи СБУ Данилюк повідомив наступне. Реформа СБУ припускає посилення департаменту контррозвідки, а також скасування

Нова команда оголосила про наміри створити передумови і почати реалізовувати епохальні для розвитку України перетворення. Наскільки ці оголошення виявляться реалізованими, може показати вже перший рік нового управління державою. Однак заміри мають бути зроблені на таких вкрай чутливих речах, як ліквідація участі олігархату у державному управлінні, ґрунтовне зменшення проявів корупції та реальне посилення оборонного потенціалу країни до рівня створення безкомпромісного інституту стримування зовнішньої агресії

додаткових функцій відомства, які стосуються економічної сфери та боротьби з корупцією. «СБУ повинна стати могутніше, але в одній ключовій сфері - контррозвідці. Також з відомства приберуть додаткові функції, неприбуткові СБУ, зокрема економічну сферу і боротьбу з корупцією», - уточнив Данилюк.

Оголошені реформи є вкрай важливими, оскільки відповідають очікуванням суспільства, його громадянських інститутів. Та й мають стати першим практичним результатом діяльності нової влади у сфері трансформації держави.

Є вже й практичні досягнення. Зокрема, 17 липня Кабінет Міністрів України надав дозвіл на експорт власної продукції військового призначення кільком приватним підприємствам: «Інтерпроінвест», «Укрспецтехніка» та «Укрспецсистемс». На жаль, поки процедура залишається зарегульованою, зокрема, роботу щодо отримання ліцензії на зовнішньоекономічну діяльність власної оборонної продукції холдингова компанія «Укрспецтехніка» започаткувала ще у минулому році. Але, не виключено, «перша ластівка» може стати передумовою очікуваного та необхідного переходу до лібералізації ринку оборонної продукції в Україні.

Ще один визначальний крок було здійснено владою у другій половині липня. Так, Офіс Президента заявив про наміри створити

міжнародний російськомовний канал, мета якого буде – «боротьба за умми». Фактично йдеться про удосконалення зброї в інформаційній війні проти ворожої Росії. Експерти з питань інформаційних впливів зауважують, що найважливішим чинником успіху може стати не мова каналу, а його контент, посили. Банальний переклад новин не матиме успіху, оскільки захоплені Росією південні і східні регіони України інфіковані шкідливими російськими наративами, уявлення цих людей знаходяться під впливом потужної інформаційної машини Кремля. Водночас фахівці визнають доречність удосконалення роботи у сфері інформаційної безпеки та захисту від психологічно-контентних впливів РФ.

Якщо спробувати у двох словах сформулювати висновок, то він буде наступним. Нова команда оголосила про наміри створити передумови і почати реалізовувати епохальні для розвитку України перетворення. Наскільки ці оголошення виявляться реалізованими, може показати вже перший рік нового управління державою. Однак заміри мають бути зроблені на таких вкрай чутливих речах, як ліквідація участі олігархату у державному управлінні, ґрунтовне зменшення проявів корупції та реальне посилення оборонного потенціалу країни до рівня створення безкомпромісного інституту стримування зовнішньої агресії.

«Переливання крові» у Верховній Раді: ризики для державності

*Володимир Солов'ян,
керівник зовнішньополітичних проектів Центру досліджень армії, конверсії
та роззброєння (ЦДАКР)*

Одразу після парламентських виборів у політичному словничку українців з'явився новий термін - «монокоаліція». Неологізм описує аномальне для Верховної Ради явище - одноосібну більшість в руках однієї політсили. Саме по собі поняття доволі суперечливе, адже «коаліція» апріорі передбачає союз декількох фракцій, а відтак аж ніяк не може супроводжуватися приставкою «моно». Термінологічна плутанина вуалює кардинальний характер змін парламентського ландшафту в IX скликанні. Але в цьому є і певний позитив, адже згадка про «коаліцію» справляє заспокійливий ефект в умовах, коли розпалені трьома напруженими

електоральними кампаніями уми українців піддатливо всмокчуть великі об'єми «зради». Справді, в какофонії інтерпретацій наслідків вибору українців вловлюється широка палітра емоційно забарвлених оцінок - від ентузіазму до майже есхатологічних очікувань. Отож саме час розглянути парламентський вибір українців під оптикою національної безпеки.

Ризик №1. Парламентська більшість «Слуги народу» відкриває дорогу до узурпації влади.

Вочевидь, результат «Слуги народу» перевищив найоптимістичніші очікування технологів політпроекту. Президентська сила побила чимало електоральних ре-

Варто відзначити, що вектор обговорюваних змін Основного закону нова команда успадкувала від попередників. У пріоритеті залишаються наступні напрямки: судова реформа, децентралізація, а також визначення меж компетенцій і повноважень органів державної влади

Питання збільшення об'єму президентських повноважень Володимира Зеленського наразі лежить поза контекстом конституційного процесу

кордів, отримавши 254 крісла з 424. Єдина планка, яка не підкорилась «зеленим», - конституційна більшість (300 голосів). Однак лідер політичних уподобань українців може з легкістю її подолати, залучивши ресурс «Голосу», «Батьківщини» та позафракційних депутатів. Це відкриває перспективу широкої конституційної реформи, яку відкрито анонсують представники нової влади.

Варто відзначити, що вектор обговорюваних змін Основного закону нова команда успадкувала від попередників. У пріоритеті залишаються наступні напрямки: судова реформа, децентралізація, а також визначення меж компетенцій і повноважень органів державної влади, що ліквідує давню хворобу системи управління країною - дуалізм виконавчої влади. При цьому тональність заяв оточення президента свідчить про відсутність наміру наступати на граблі Віктора Януковича (конституційний переворот 2010 року, коли президент-утікач руками Конституційного Суду фактично зламав хребет парламентаризму). Відтак можна зробити попередній висновок - питання збільшення об'єму президентських повноважень Володимира Зеленського наразі лежить поза контекстом конституційного процесу.

Глобальний виклик можна сформулювати так: чи вистачить у грав-

ця (особисто президента або «колективного Зе»), що зірвав найбільший в історії незалежної України «банк» з владним ресурсом, політичної волі дотримуватись прозорих правил гри на довгій дистанції? На перший погляд, легкість, з якою нова команда утвердилась на Печерських пагорбах, грає на руку припущенню про аналогічно невимушений відхід з вітчизняної полісцени. Більше того, в експертній сфері можна зустріти припущення, що це станеться раніше, ніж сплинуть п'ять років каденції Зеленського. Точкою біфуркації вбачається саме конституційна реформа, яка завершиться глибинним перезавантаженням політичної системи і дочасними виборами. Втім подібна футурологія об'єктивно не підкріплена конкретними кроками, на основі яких варто вибудовувати надійні прогнози. Вочевидь, в умовах «медового місяця» Зеленського і більшої частини суспільства рано говорити про побічні ефекти дії наркотику влади на президента та його оточення. Наразі перед ними відкриті всі можливі опції: залишити по собі славу добрих самаритян-реформаторів або ще одне ярмо політиків, які не виправдали сподівань виборця і згаяли час для розвитку країни.

При цьому слід звернути увагу на важливу політтехнологічну «колізію», яку створив вибір українців 21 липня.

На порозі Офісу виборець вручив Зеленському булаву, оздоблену можливостями, про які його попередники могли лише мріяти

Відчуваючи брак досвіду у задзеркаллі української політики, Зеленський вдало компенсує свій «недолік» розвинутою за роки роботи на сцені інтуїцією, вістря якої направлене на взаємодію з глядачем

Пригадаймо президентську кампанію. Володимир Олександрович йшов у владу під гаслами очищення посади глави держави від накипу непритаманного функціоналу, який утворився за часи двох останніх хазяїв Банкової (Про безцеремонне загарбання нових повноважень Януковичем ми згадували вище. Його наступник діяв значно обережніше, але змісту проблеми це принципово не міняє). Натомість, на порозі Офісу виборець вручив Зеленському булаву, оздоблену можливостями, про які його попередники могли лише мріяти. Вперше в історії українського парламентаризму для формування уряду не потрібна коаліція, а сама фігура президента випромінює безпрецедентний рівень довіри. Навіть потенційні союзники перетворюються у простих статистів. Ситуативно може скластися враження, що українці своїми руками вирили котлован і вручили президенту всі необхідні будматеріали для зведення владної вертикалі в авторитарному стилі.

Відчуваючи брак досвіду у задзеркаллі української політики, Зеленський вдало компенсує свій «недолік» розвинутою за роки роботи на сцені інтуїцією, вістря якої направлене на взаємодію з глядачем. В новому ампула він безпомилково зчитує вже не реакцію зали, а запити цілого суспільства. Тому якщо на дистанції президент-

ської кампанії Зеленський зумів задовільнити попит на позасистемного політика, то напередодні парламентських виборів не менш ефективно (і ефектно) втілив образ «сильної руки», куражачись над недобросовісними чиновниками в регіонах.

Тож концентрація влади однією політсилою створює потенційні умови для регресії демократії. Однак поточна оцінка ризиків дає підстави вважати їх більшою мірою візуальним ефектом, аніж реальними намірами нової влади ламати опір внутрішніх та зовнішніх запобіжників.

Ризик №2 Ерозія суб'єктності парламенту

«Слуга народу» принципово уникала включення до списку колишніх нардепів. Цю тенденцію підхопили в «Голосі» та частково «Європейській Солідарності» і «Батьківщині». Як наслідок, оновлення депутатського корпусу складе понад 80%. Втім практика попередніх скликань свідчить - радикальне перезавантаження депутатського корпусу не призводить до автоматичного підвищення якості його роботи. За прикладом далеко ходити не потрібно. Так, народні обранці постмайданної п'ятирічки ухвалили чимало доленосних рішень в контексті асоціації з ЄС, безвізу, реформ оборонного сектору, закріплення євроінтеграційного курсу країни тощо. Однак фактичний розпад коаліції,

Фракція «Слуги народу» буде дисципліновано підтримувати Офіс Президента і Кабмін. Тому навіть крах гіпотетичної коаліції з «Голосом» чи «Батьківщиною» не спричинить серйозну кризу

Аномальність показників «Слуги», результат нинішніх виборів, можна розглядати як модернізацію відносин в трикутнику президент – уряд – парламент. В теорії ці зміни дозволять пришвидшити темпи реформ, адже політичні актори не втрачатимуть час і ресурси на перманентне конструювання консенсусів

Монополія президентської сили в парламенті спричиняє знервованість серед громадськості, що скептично оцінює президентський потенціал Зеленського

кнопкодавство та численні порушення регламенту заклали основу значного падіння рівня довіри суспільства до Ради.

В новому складі парламенту подібні проблеми будуть в дефіциті. Заповітні 226 голосів уже в кишені «Слуги». Абсолютна більшість депутатів від цієї партії ще декілька місяців тому навіть не підозрювала, що на наступному віражі доля кине їх до парламенту. Своему політичному капіталу вони завдячують одній особі – президенту Зеленському. Відповідно, навіть попри чисельність (що передбачає високу ймовірність потрапляння до списків випадкових персонажів) і неминучу фрагментацію за сферами інтересів, фракція «Слуги народу» буде дисципліновано підтримувати Офіс Президента і Кабмін. Тому навіть крах гіпотетичної коаліції з «Голосом» чи «Батьківщиною» не спричинить серйозну кризу.

Не зважаючи на аномальність показників «Слуги», результат нинішніх виборів, можна розглядати як модернізацію відносин в трикутнику президент – уряд – парламент. В теорії ці зміни дозволять пришвидшити темпи реформ, адже політичні актори не втрачатимуть час і ресурси на перманентне конструювання консенсусів. Незабаром пересвідчимось як ця концепція запрацює в польових умовах.

Втім монополія президентської сили в парламенті спричиняє зне-

рвованість серед громадськості, що скептично оцінює президентський потенціал Зеленського. Справді, однопартійна більшість – невід’ємний атрибут авторитарних режимів на пострадянському просторі. Але при цьому учасники жвавих дискусій, як правило, забувають, що, за виключенням часів каденції Віктора Ющенка, Банкова мала контрольний пакет акцій в парламенті (між іншим, Зеленський мимоволі підтвердив тезу про те, що головною помилкою «помаранчевого» президента був нерозпуск Ради після першого Майдану: на той момент «Наша Україна» могла замахнутись на результат, близький до показників «Слуги народу»). Часто пропрезидентська більшість в стінах парламенту забезпечувалась корупційними мережами (чи то у вигляді бартеру політичними послугами, чи прямою скупкою голосів).

Можна навести приклади і з європейської практики. За спостереженням фахівців, чимало схожих рис з історією успіху Зеленського мало сходження на владний Олімп лідера Франції Емманюеля Макрона. Парламентські вибори 21 липня ще більше видовжили цю паралель. У Франції пропрезидентська партія «Вперед, республіко!», зшита «на колінці» з уламків «Республіканців» та соціалістів, отримала 60% місць в Національних зборах через місяць після вікторії Макро-

Парадоксально, але найбільша небезпека для президентських позицій в стінах парламенту закладена саме в глибинах «Слуги народу»

На фоні популярності «народних слуг» опозиція в українському парламенті стиснулася у розмірах, немов Шагренева шкіра

на (цікаво, що у «Слуги» аналогічна пропорція присутності в Раді). В Італії та Греції діє виборча система «бонусу більшості», що передбачає виділення додаткових мандатів партії/блоку-переможцю. В такий спосіб законодавство стимулює формування однопартійного уряду з метою стабілізації механізму державного управління.

Можна справедливо зауважити, що, у порівнянні з Україною, в країнах Євросоюзу державні інститути мають вищий рівень незалежності, що практично унеможливорює відмову від демократичних принципів. Але для реалізації сценарію «стискання» парламентаризму в нашій країні бракує інших важливих компонентів. Наприклад, самої партії влади.

Парадоксально, але найбільша небезпека для президентських позицій в стінах парламенту закладена саме в глибинах «Слуги народу». Виграшний формат мобілізації прихильників склався завдяки протесту проти старих управлінців. Однак тепер, коли «попередники» відправлені на смітник історії, ситуація змінюється дзеркально. Проект, очолюваний Дмитром Разумковим еволюціонував в партію універсалістського типу. Наступний етап розвитку – пошук своєї ідентичності і здобуття електорального ядра, яке заякорить партію в українській політиці, навіть якщо з боту зійде «капітан» кора-

бля – Володимир Зеленський. З висоти 43% цей процес виглядає болючим і малопотрібним. Але якщо партійні бонзи «Слуги» уникатимуть його, до наступних виборів політсилу може очікувати доля «Народного фронту», «Самопоміч» чи «Удару».

Ризик №3 Опозиція, делегована Кремлем

Зрештою, декілька слів варто сказати про тих, кого «Слуга народу» не планує «френдити» в IX скликанні Ради за жодних обставин.

На прикладі роботи Конгресу США можна пересвідчитись, наскільки важливою може бути роль опозиції в системі стримувань і противаг. Для України це особливо актуально, зважаючи на те, що ми впритул наблизилась до де-факто президентської республіки. Однак на фоні популярності «народних слуг» опозиція в українському парламенті стиснулася у розмірах, немов Шагренева шкіра.

Втім ще напередодні дня голосування виникали побоювання іншого характеру. Масована інформаційна кампанія та чималий фінансовий ресурс забезпечили друге електоральне місце орієнтованому на Росію політпроекті «Опозиційна платформа - За життя». Але головний секрет відносно вдалого виступу проросійської партії – перетікання електорату від проахметовського крила біло-голу-

Головний лобіст інтересів Кремля в Україні – Віктор Медведчук - має всі шанси закріпити за собою статус опозиціонера номер один

бих сил. Між іншим, конкуренція між «Платформою» та «Блоком» на мажоритарних округах в ряді південних областей та Харкові допомогла висуванцям «Слуги» відібрати у друзів Путіна ще з десяток-другий мандатів у Верховній Раді.

Тепер головний лобіст інтересів Кремля в Україні – Віктор Медведчук - має всі шанси закріпити за собою статус опозиціонера номер один (показово, що він уже виступив за прийняття закону про опозицію). Тіньовий лідер «Опозиційної платформи» повертається до парламенту після 18-річної перерви, щоб легітимізувати в українській політиці путінські позиції щодо врегулювання питання Донбасу і Криму.

Звісно, підсумкові 43 штика, які тепер є у розпорядженні московських вояжерів, недостатньо для блокування роботи парламенту. Але з поправкою на феномен «Зе», Медведчук може вважати завдання-мінімум виконаним. Надалі фракція «Опоплатформи» відіграватиме помітну роль в інформаційних кампаніях, мета яких вплинути на нове керівництво держави стосовно виконання Мінських домовленостей на вигідних Росії умовах. Понад те, у випадку політичної кризи і перевиборів «Платформа» може стати збирачем невдоволеного виборця Зеленського на Півдні та Сході. В такий спосіб вона остаточно утвердиться в ролі політсили, що претендує на розподіл міністерських портфелів.

Геополитические и геоэкономические факторы «Южного газового коридора». Ставки и стратегии игроков

*Рауф Раджабов,
востоковед, руководитель аналитического центра 3RD VIEW,
Баку, Азербайджан*

Среди главных рисков в ходе реализации европейского энергетического проекта «Южный газовый коридор» (ЮГК) можно выделить следующие:

Во-первых, в Азербайджане основные запасы углеводородов сосредоточены в Каспийском море. Шельфовые структуры, находящиеся в азербайджанском секторе Каспия хорошо изучены, поэтому в долгосрочной перспективе открытие новых рентабельных крупных месторождений, подобных Азери-Чираг-Гюнешли (АЧГ) и «Шах-Дениз», маловероятно. Основными проблемами нефтегазовой промышленности Азербайджана являются истощение ресурсной базы и

сложность разведки новых шельфовых залежей в пограничных районах. Для разрешения этих вопросов требуется разграничение акватории Каспийского моря между Азербайджаном, Туркменистаном и Ираном.

Во-вторых, проблему со снабжением Европы природным газом в рамках существующей конфигурации ЮГК официальный Брюссель вряд ли решит (в том числе, замену или значительное уменьшение российского природного газа на европейском рынке). По оценкам Еврокомиссии и Экономической Комиссии ООН в газовом балансе ЕС объемы проекта ЮГК составят не более 2% против рос-

Пользуясь американским давлением на Иран и Россию, официальный Баку стремится закрепиться на европейском газовом рынке через реализацию ЮГК с перспективой получения политических дивидендов. При этом SOCAR не в силах поставлять в страны ЕС ожидаемые в Брюсселе в долгосрочной перспективе 80-100 млрд. куб. м природного газа

сийских 40-45 % с учетом «Турецкого потока» и «Северного потока-2». Изначально предполагалось, что объемы поставок природного газа по газопроводу TANAP в перспективе будут расти. К 2023 году пропускную способность газопровода предполагалось расширить до 23 млрд. куб. м, а к 2026 году – до 31 млрд. куб. м в год. В такой конфигурации объемы поставок природного газа оказались бы значительными и могут оказать реальное влияние на европейский газовый рынок.

В-третьих, проект ЮГК призван снизить зависимость ЕС от России. Но, в реальности проект ЮГК усиливает зависимость ЕС и от России, и от Турции со всеми вытекающими политическими и экономическими последствиями для ЕС. «Турецкий поток» и «Голубой поток», идущие из России, плюс ЮГК из Азербайджана, трансформируют Турцию в базовый энергетический хаб.

Азербайджанский интерес

Официальный Баку стремится реализовать энергетическую политику Азербайджана с целью получения больших дивидендов экономического и политического характера. Проект ЮГК одобрен ЕС и активно поддерживается США, т.к. Запад рассматривает этот проект в качестве альтернативы проектам ПАО «Газпром». Но

ЮГК может заменить российский природный газ лишь в случае подключения к проекту Ирана, Катара, Казахстана и Туркменистана. В частности, речь идет о строительстве Транскаспийского газопровода, а также магистрального газопровода из Катара через территорию Саудовской Аравии, Иордании до побережья Средиземного моря Сирии и далее – на Балканы.

Пользуясь американским давлением на Иран и Россию, официальный Баку стремится закрепиться на европейском газовом рынке через реализацию ЮГК с перспективой получения политических дивидендов. При этом SOCAR не в силах поставлять в страны ЕС ожидаемые в Брюсселе в долгосрочной перспективе 80-100 млрд. куб. м природного газа.

В ближайшие годы Баку сможет продавать в ЕС не больше 20 млрд. куб. м природного газа. При позитивном сценарии поддержания добычи природного газа на месторождении «Шах-Дениз» на уровне 9 млрд. куб. в год возможно в период до 2023 года. До 2020 года может быть принято решение о продолжении добычи природного газа в рамках 3-й стадии разработки «Шах-Дениз». В настоящее время изучаются результаты сейсморазведки, проведенной по методике 3D. По итогам этого анализа будет принято решение о целесообразности

**Конкуренция между
трубопроводным российским
природным газом и поставляемым
из Катара и США СПГ в течение
ближайших лет будет способство-
вать снижению цен**

сти проведения разведочного бурения. Крупные запасы природного газа до 300 млрд. куб. м могут находиться в глубоководных структурах АЧГ. Официальный Баку рассчитывает, что ВР примет положительное решение о переходе к третьему этапу проекта. Первые промышленные объемы природного газа до 5 млрд. куб. м в год могут быть получены не ранее 2030 года.

Следовательно, в ближайшие 5 лет азербайджанского природного газа хватит лишь для обеспечения спроса Турции. Притом что официальная Анкара ожидает до конца 2023 годов получать из Азербайджана не 6 млрд. куб. м природного газа в год, а 11 млрд. куб. м, что снизит зависимость Турции от России. Поэтому через Грецию, Албанию и Адриатику SOCAR придется прокачивать весь свой внутренний резерв.

На более позднем этапе SOCAR может увеличить поставки природного газа в ЕС благодаря другим проектам, включая разработку месторождения «Абшерон». Запуск месторождения «Абшерон», оператором которого является французский Total совместно с SOCAR, намечен на 2021 год, и уже к 2024-2025 годам добыча в рамках первой фазы разработки достигнет проектного пика – 5 млрд. куб. м в год.

В этой связи можно рассматривать в качестве источника ЮГК

вторую ветку «Турецкого потока». Но 15,75 млрд. куб. м российского природного газа кардинально меняют западную концепцию ЮГК.

Следует также отметить, что конкуренция между трубопроводным российским природным газом и поставляемым из Катара и США СПГ в течение ближайших лет будет способствовать снижению цен. Кроме того, отказ от привязок к нефтяным котировкам в рамках ценообразования природного газа также приведет к сокращению прибыли производителя, в том числе SOCAR. Более того, к 2021 году SOCAR будет поставлять в Европу 10 млрд. куб. м природного газа на сумму порядка 2,5 млрд. долларов США. И если вычесть из этой суммы стоимость добычи, транспортировки, транзита и прочих затрат, то ежегодная прибыль азербайджанской стороны составит не более 600 млн. долларов США.

Можно предположить, что по TANAP пойдет по 1 млрд. куб. м природного газа в Грецию и Болгарию. При этом уже работает Трансбалканский газопровод, который из России поставляет природный газ через Украину, Румынию, Болгарию в Турцию. Когда будет построена первая нитка «Турецкого потока», Трансбалканский газопровод опустеет. И если Болгария собирается брать природный газ из TANAP, то официальной Софии не выгодно держать этот газопровод

пустым. Поэтому, вероятно, официальная София договорится с Россией и пустит его в реверсном режиме, что предполагает поставки природного газа не с севера на юг, а с юга на север, по ЮГК. Кроме того, возможно подключение ПАО «Газпром» к ТАР в том случае, если SOCAR столкнется с проблемами по добыче природного газа, а новые поставщики к проекту ЮГК так и не подключатся. В Баку считают, что маршрут газовых поставок в рамках проекта ЮГК в перспективе может протянуться вплоть до Центральной и Западной Европы. Но для этого требуется присоединение к проекту или Туркменистана, или Ирана, обладающих крупными газовыми запасами.

Дело в том, что пропускная способность и, что более важно, ресурсная база ЮГК недостаточна, чтобы решить проблемы бесперебойного снабжения Европы природным газом. Так, на первоначальном этапе природный газ, который будет добываться в рамках 2-й фазы разработки азербайджанского газоконденсатного месторождения «Шах-Дениз» (1,2 трлн. куб. м), рассматривается в качестве основного источника для проектов ЮГК. Западные инвесторы не инвестируют строительство Транскаспийского газопровода, опасаясь военного конфликта на Каспии между прибрежными стра-

нами. Тем более что время от времени Москва проводит на Каспии масштабные военные учения с участием боевых кораблей.

Иными словами, лишь дополнительные объемы природного газа для экспорта с месторождений «Апшерон», «Умид», «Бабек», «Шафак-Асиман» и «Нахчыван» могут позволить SOCAR увеличить поставки природного газа до 20 млрд. куб. м.

Турецкий интерес

Можно констатировать, что основным выгодополучателем от реализации проектов «Турецкий поток» и TANAP является Турция. В Анкаре считают, что газопровод «Турецкий поток» не направлен против Турции и проекта TANAP. Официальная Анкара ранее предложила подключить трубопровод «Турецкий поток» к TANAP. Посредством газопровода «Турецкий поток» Турция будет закупать для собственных нужд 16 млрд. куб. м российского природного газа в год. Остальные объемы российского природного газа через территорию Турции могут быть экспортированы посредством трубопровода TANAP за счет его технического присоединения к «Турецкому потоку».

В Турции не возможна конкуренция азербайджанского природного газа с российскими проектами, т.к. официальная Анкара

Официальная Анкара намерена трансформироваться в региональный энергетический хаб, что усиливает позиции Турции в контексте взаимоотношений с ЕС

заложила новые поставки азербайджанского природного газа в счет расширения газовой генерации страны, а не сокращения российских поставок.

Кроме того, и «Турецкий поток», и TANAP не предполагают снижения зависимости ЕС от поставок российского природного газа. Тем более что одновременно имеющиеся и планируемые турецкие газопроводы могут быть использованы, в том числе и для увеличения поставок в Европу российского природного газа.

На этом фоне Турция является одним из крупнейших клиентов российского ПАО «Газпром» и уже соединена с Россией проложенным по дну Черного моря газопроводом «Голубой поток». По нему можно пустить природный газ, предназначенный для государств Южной Европы.

Для официальной Анкары, импортирующей 99% потребляемого природного газа, важно диверсифицировать потоки поставок природного газа, как из-за геополитических, так и экономических причин. Ведь любая монополия (российская, иранская или азербайджанская) в энергетической сфере Турции минимизирует возможности официальной Анкары обеспечить в стране сбалансированное ценообразование. Кроме того, энергетические проекты несут политические риски в контексте неурегулированности

азербайджано-армянского, армяно-турецкого и российско-украинского конфликтов со всеми вытекающими последствиями.

Официальная Анкара намерена трансформироваться в региональный энергетический хаб, что усиливает позиции Турции в контексте взаимоотношений с ЕС. В этой связи следует отметить, что по газопроводу TANAP планируется ежегодно прокачивать примерно 16 млрд. куб. м азербайджанского природного газа из месторождения «Шах-Дениз-2»: 10 млрд. куб. м транзитом в ЕС и 6 млрд. куб. м – для собственных нужд ТР.

Очевидно, что газопровод TANAP не в состоянии, с одной стороны, трансформировать Турцию в региональный газовый хаб, а с другой - кардинально снизить зависимость ЕС от поставок российского природного газа. Мощность газопровода «Турецкий поток» - 15,75 млрд. куб. м. Эта нитка будет предназначена для снабжения лишь западной, европейской части Турции, поскольку основная территория страны к востоку от Босфора получает природный газ из России по трубопроводу «Голубой поток». Следовательно, для реализации вышеуказанной цели официальной Анкары требуется не менее 50-60 млрд. куб. м природного газа.

Поэтому наряду с Азербайджаном и Россией важным энергетиче-

ским партнером Турции должен стать Иракский Курдистан. Закономерно, что официальная Анкара уже договорилась с Эрбилем о поставках природного газа в объеме 4 млрд. куб. м природного газа, к 2020 году эти объемы намечено довести до 20 млрд. куб. м.

Трансформации Турции в региональный энергетический хаб служит и развитие газодобычи в Восточном Средиземноморье. Так, Израиль уже добывает на своем шельфе природный газ для своего внутреннего рынка. И если получаемые объемы и дальше будут расти, то может встать вопрос об экспорте израильского природного газа в Европу. В этом случае газопровод, вероятно, будет проложен именно по турецкой территории.

Азербайджано-российское соперничество в Европе не может возникнуть и из-за желания Греции реализовать российско-греческий совместный проект в сфере энергетики – газопровод ITGI Poseidon мощностью до 16 млрд. куб. м природного газа. Так, газопровод ITGI Poseidon должен начинаться на северо-востоке Греции, пройти на юго-запад до Ионического моря, пересечь его и закончиться на юге Италии. Другими словами, российско-греческий газопровод ITGI Poseidon фактически повторяет маршрут азербайджанского газопровода TAP (мощность газопровода – 10 млрд.

куб. м природного газа в год с возможностью расширения до 20 млрд. куб. м в год в зависимости от спроса и предложения) в рамках ЮГК. Притом что ЮГК является единственным строящимся газопроводом, способным поставлять крупные объемы природного газа из азербайджанских месторождений на Каспии – «Шах-Дениз», «Абшерон», «Умид», «Бабек» и другие в азербайджанском секторе Каспия (всего около 2 трлн. куб. м. извлекаемых запасов).

Но, в пользу газопровода ITGI Poseidon говорит то, что основная часть проектной работы уже проделана (в том числе уже создана значительная инфраструктура и подготовлено какое-то количество труб). Кроме того, ПАО «Газпром» уже подписал с греческой стороной меморандум по поводу Poseidon, что предполагает выполнение российской стороной требований ЕС. Ведь ITGI попал в список приоритетных проектов (PCI) ЕС и добился исключения на 25 лет из Третьего энергопакета ЕС, требующего, в частности, гарантировать третьим лицам доступ к транспортным магистралям.

Однако в выигрыше окажутся будущие транзитные страны Болгария и Греция, а также Италия, на бедном юге которой возникнет газовый хаб, ведь там будут заканчиваться и ITGI Poseidon, и TAP. Символично, что и официальный Тегеран выразил под-

держку строительства газопровода «Турецкий поток», что отвечает энергетическим и геополитическим интересам Турции.

Поэтому официальная Анкара стремится укрепить свои позиции на энергетическом рынке за счет формирования новых энергетических транспортных систем с участием Азербайджана, России, Туркменистана, Ирана, Ирака и Катара. Следует также отметить, что трансформация Турции в газовый хаб ведет к ослаблению энергетических позиций Ирана, основного конкурента официальной Анкары в регионе. С реализацией проектов ЮГК и «Турецкий поток» Турция в среднесрочной перспективе может стать и лидером исламского мира, и тем самым будет задавать тон в региональной и мировой политике. Кроме того, поддержка со стороны Турции Транскаспийского газопровода может создать проблемы и с Ираном. Газопроводы TANAP и Транскаспийский ослабляют зависимость Турции от иранского природного газа. Поэтому официальный Тегеран продвигает идею Персидского газопровода, который связал бы крупное месторождение Южный Парс с Европой. Но Персидский газопровод остается под вопросом, т.к. должен пройти через Ирак, Сирию, Средиземное море и далее в Грецию и Италию.

Правда, официальный Тегеран мог бы дополнить иранским при-

родным газом поставки с азербайджанского месторождения «Шах-Дениз-2», идущие по газопроводу TANAP в Турцию. Официальный Брюссель заинтересован в иранских поставках в рамках проекта ЮГК. Ведь Азербайджан, Иран, Катар и США могут полностью заменить российский природный газ на рынках ЕС. Но официальный Тегеран из-за геополитических соображений не станет вступать в геэкономическое противостояние с Россией на фоне противоборства с США, Израилем и Саудовской Аравией.

Российский интерес

Стратегическая цель Кремля в рамках реализации проекта «Турецкий поток» с привязкой к проекту «Северный поток - 2» – значительное сокращение поставок российского природного газа в Европу через Украину, а не азербайджанского природного газа в Турцию. В частности, 15,75 млрд. куб. м природного газа по газопроводу «Турецкий поток» плюс 55 млрд. куб. м природного газа по газопроводу «Северный поток - 2» неминуемо ведут к реализации вышеуказанной цели официальной Москвы.

Но на фоне известных событий вокруг строительства газопровода «Северный поток - 2», а также намерения США и ряда стран ЕС приобрести ГТС Украины, предпо-

Кремль будет препятствовать участию Туркменистана в этом проекте. Очевидно, что если Туркменистан присоединится к ЮГК, то рентабельность и доходность проекта возрастут. Поэтому Россия выступает против строительства Транскаспийского газопровода

лагающее ее модернизацию и использование для транзита российского природного газа в Европу, «Турецкий поток» сохраняет привязку экспорта российского природного газа к ЕС.

Для Москвы ввод в эксплуатацию газопровода TANAP в нынешней конфигурации не несет прямой угрозы. В 2018 году из России Европа получила свыше 200 млрд. куб. м природного газа, это около 40% от общего объема. Однако если к поставкам природного газа через Транскаспийский газопровод в рамках проекта ЮГК подключится Туркменистан, то за счет туркменского природного газа возникнет конкуренция на европейском рынке для ПАО «Газпром». Дело в том, что первая нитка строящегося «Турецкого потока» предназначена для поставок российского природного газа в саму Турцию, а вторая – для дальнейшей прокачки природного газа в страны Южной и Юго-Восточной Европы. Мощность российской трубы больше, по каждой нитке можно прокачать до 15,7 млрд. куб. м газа в год. Но «Турецкий поток» пока строится, и перспективы сбыта еще не определены. Кроме того, для поставок российского природного газа по балканскому маршруту надо строить еще один трубопровод, 100 км между Болгарией и Сербией без получения гарантий сбыта со стороны ЕС.

Правда, проект ЮГК также находится в стадии строительства. ТАР будет построен к 2020 году. При этом что ТАР может оказаться незагруженным. Дело в том, что ТАР, как и трубопроводные проекты Poseidon, могут быть лишь сухопутным продолжением «Турецкого потока».

Поэтому Кремль будет препятствовать участию Туркменистана в этом проекте. Очевидно, что если Туркменистан присоединится к ЮГК, то рентабельность и доходность проекта возрастут. Поэтому Россия выступает против строительства Транскаспийского газопровода. Поставлять российский природный газ в ЕС ПАО «Газпром» может и по ЮГК. Согласно условиям Третьего энергопакета ЕС, ПАО «Газпром» может потребовать предоставления ему 50% емкости газопровода ЮГК, поскольку соответствующий европейский закон запрещает собственнику трубопровода использовать более 50% емкости. И TANAP полностью подпадает под эти требования.

Выводы

Во-первых, трубопровод «Турецкий поток» завершается в том же месте, что и TANAP. Следовательно, «Турецкий поток» может быть соединен не с TANAP, а с ТАР на втором этапе. Дело в том, что газопровод ТАР вмещает 10 млрд.

куб. м. природного газа, что составляют объемы «Шах-Дениз» в рамках Стадии-2 его разработки. Российская сторона же намерена поставлять 16 млрд. куб. м. на первом этапе, а затем увеличить до 20 млрд. куб. м. Следовательно, газопровод ТАР теоретически может поставлять лишь до 6 млрд. куб. м. российского природного газа, и то в случае, если газопровод будет расширен.

Однако, ПАО «Газпром» не может использовать первые 10 млрд. куб. м мощности газопровода ТАР, т.к. эти мощности получили законодательное исключение от доступа третьих лиц и предназначены для доставки азербайджанского природного газа в Европу.

Поэтому российская сторона будет строить свою инфраструктуру, независимую от ТАР. Тем более что Баку намерен довести в будущем поставки азербайджанского природного газа по TANAP и ТАР до 30 млрд. куб. м. в год.

На этом фоне Брюссель стремится несколько минимизировать растущую роль Анкары в вопросе диверсификации энергопоставок в ЕС и намерения трансформироваться в региональный энергетический хаб. Для этого строительство интерконнектора Греция – Болгария (IGB) позволит Софии не только покупать азербайджанский природный газ, но и стать его транзитером. Реализация проекта

ЮГК и ввод в эксплуатацию интерконнектора Греция – Болгария позволит покрывать 40% потребностей Болгарии в природном газе.

Включение ТАР в список приоритетных европейских энергетических проектов свидетельствует о том, что ЕС делает ставку на азербайджанский природный газ, а в перспективе – и на иранский, и на туркменский. Скорее всего, Москва не будет оказывать давление на Баку до тех пор, пока Иран и Туркменистан не получат доступ к ЮГК.

Иными словами, проект ЮГК отвечает интересам европейских потребителей, поскольку предполагает реальную диверсификацию источников поставок. Поскольку то, что предлагает ПАО «Газпром» – это диверсификация не источников, а лишь маршрутов, поэтому ЕС это не устраивает.

Во-вторых, пропускная способность, а также ресурсная база ЮГК недостаточны, чтобы решить проблемы снабжения Европы природным газом. Поэтому изначально предполагалось, что объемы поставок по TANAP в перспективе будут расти. К 2023 году его пропускную способность предполагалось расширить до 23 млрд. куб. м, а к 2026 году – до 31 млрд. куб. м в год. В таком варианте объемы поставок природного газа уже оказались бы значительными и могли оказать существенное влияние на европей-

ский газовый рынок. Но, проекту ЮГК не хватает ресурсной базы. Месторождение «Шах Дениз» не способно обеспечить требуемые объемы поставок природного газа для TANAP.

Ежегодная добыча на месторождении «Шах Дениз» составляет порядка 10 млрд. куб. м природного газа. Других же реально функционирующих источников природного газа в Азербайджане пока нет. Хотя, самыми перспективными считаются туркменские газовые месторождения, но получить к ним доступ можно, лишь построив газопровод по дну Каспийского моря. А этот вариант не реализуем из-за неурегулированности правового статуса Каспия.

Иными словами, с помощью проекта ЮГК ЕС не снизит свою энергетическую зависимость от России, доля которой на газовом рынке ЕС в последние годы продолжает расти. На этом фоне поставлять российский природный газ в ЕС «Газпром» сможет и по ЮГК. Ведь в соответствии с европейским законодательством, владельцы газопроводов, проходящих по территории ЕС, должны резервировать 50% их мощностей для других поставщиков. И газопровод ТАР полностью подпадает под эти требования.

В-третьих, проект ЮГК ведет к росту конкуренции на европейском газовом рынке. И в долго-

срочной перспективе опасность для SOCAR представляет СПГ из Ирана и США, а не газопроводные проекты. Но при условии их низкой стоимости.

Следует отметить, что официальный Тегеран планирует развитие инфраструктуры СПГ. Ведь в Европе построено много СПГ-терминалов, которые смогут принимать СПГ из ИРИ. Кроме того, все европейские СПГ-терминалы на 80% стоят пустыми. Однако, проблема в том, что самим европейцам невыгодно покупать СПГ по текущим ценам, который вдвое дороже трубопроводного природного газа из России.

В-четвертых, можно предположить, что официальный Тегеран не присоединится к ЮГК. У Ирана имеется газопровод, позволяющий направлять в Турцию 20 млрд. куб. м природного газа в год. В Тегеране считают, что экспорт природного газа в Европу через новый трубопровод экономически нецелесообразен из-за более низкой международной цены на природный газ. В Тегеране рассматривают несколько вариантов для экспорта газа в Европу. Один из них включает в себя использование имеющихся трубопроводов или строительство небольших веток для быстрого доступа к существующим трубопроводам.

Поэтому в случае достижения политического соглашения между

ЕС и Ираном для экспорта иранского природного газа могут быть реализованы отдельные крупные энерготранспортные проекты. К примеру, новые технологии позволяют обходиться без трубопроводов и осуществлять перевалку природного газа танкерами. Иран имеет свои порты в Персидском заливе, природный газ также может поставляться по трубопроводу к турецкому побережью Средиземноморья. В портах природный газ будет перерабатываться в сжиженное топливо, и далее транспортироваться танкерами.

В-пятых, по трубопроводу Баку – Тбилиси – Эрзурум турецкая сторона импортирует из Азербайджана 6,6 млрд. куб. м природного газа в год. Посредством TANAP Турция будет закупать дополнительно еще 6 млрд. куб. м природного газа, но ценовая проблема между Азербайджаном и Турцией будет расширяться, несмотря на то, что это одно направление. Официальная Анкара заинтересована вести переговоры с Азербайджаном по цене на азербайджанский природный газ в проектах TANAP и TAP, принимая во внимание цены на российский и иранский природный газ, поступающий в Турцию.

В-шестых, можно предположить, что официальный Брюссель активизирует усилия по подключению к ЮГК Транскаспийского га-

зопровода, что предоставит возможность транспортировки туркменского природного газа в Европу. Очевидно, что азербайджанского природного газа недостаточно для диверсификации энергопоставок в Европу. Поэтому официальный Брюссель стремится найти другие источники природного газа для заполнения трубопровода TANAP. Это может быть туркменский природный газ, иранский и природный газ из Северного Ирака.

В-седьмых, ситуация вокруг проектов TANAP, TAP и в целом ЮГК, а также «Турецкий поток» может осложниться в случае непредсказуемой американской активности в Европе. Основной геостратегической целью официального Вашингтона является сокращение на 20% доли «Газпрома» на восточноевропейском рынке к 2020 году, в связи с чем США оказывают давление на ЕС, чтобы выдавить Россию. Но, для этого официальный Брюссель, с одной стороны, должен минимизировать последствия американо-иранского противостояния, а с другой, создать единую газотранспортную инфраструктуру между ЕС, Турцией, Азербайджаном, Туркменистаном и Ираном, в результате чего будут согласовываться возможные объемы и направления поставок природного газа. И в первом, и во втором случае успех

Брюсселя не очевиден. К примеру, в настоящее время основными источниками природного газа ЕС считаются собственные месторождения (в основном Норвегия), России (на ПАО «Газпром» приходится примерно 30%) и прочие источники (страны Африки, Ближнего Востока и США). ЕС имеет 2,2% мировых запасов природного газа, а его потребление достигает приблизительно 18% от общего мирового потребления. Сохранение подобной тенденции означает, что к 2030 году доля импорта в европейском потреблении природного газа составит 80%, а российский природный газ может занять 2/3 газового рынка Европы.

Иными словами, до 2020 года официальный Брюссель должен восполнить не менее 70 млрд. куб. м природного газа. Следовательно, официальный Брюссель не в силах вытеснить ПАО «Газпром» из Европы, а может лишь в долгосрочной перспективе сдерживать рост российской доли на европейском газовом рынке. Ведь только к 2020 году официальному Брюсселю потребуется примерно 220 млрд. куб. м природного газа, которые в ближайшие годы трудно компенсировать за счет Азербайджана и даже Туркменистана. Следовательно, в

интересах Брюсселя реализовать как проект ЮГК, так и проект «Турецкий поток».

В-восьмых, поставщикам энергоресурсов следует учитывать, что ЕС ставит своим приоритетом декарбонизацию европейской экономики, т.е. фактический отказ от традиционных источников энергии. Поэтому существующие расчеты по всем известным проектам в направлении Европы позволяют рассчитывать на высокий спрос газовых поставок до 2040 года. После ни российский, ни азербайджанский, ни американский и катарский СПГ в нынешних объемах странам ЕС не понадобится. Хотя природный газ будет играть значительную роль как дополнительный источник топлива в рамках долгосрочного перехода к низкоуглеродной европейской экономике. Поскольку природный газ является относительно низкоуглеродистым ископаемым топливом, то его в Европе могут использовать для дополнения поставок возобновляемых источников энергии (ВИЭ).

Материал подготовлен в рамках проекта Южнокавказского филиала Центра исследований армии, конверсии и разоружения («ЦИ-АКР-Южный Кавказ»)

Грузинская церковь сегодня. Противоречия и инструментарию влияния извне

*Теймураз Туманишвили,
директор Кавказского Института стратегических исследований (GCSSI),
Тбилиси, Грузия*

Россия совершила с Грузией то, что не решались и не делали другие захватчики: арабы, византийцы, персы, монголы, турки....

Полное наименование Церкви Грузии - Апостольская Католическая (Всемирная) Автокефальная Церковь Грузии, во главе которой стоит единственный с подобным титулом из восточных патриархов Святейший и Блаженнейший Католикос-Патриарх всея Грузии.

Краткий исторический экскурс

Церковь Грузии - древнейший духовно-национальный институт грузинского государства и общества, существующий практически без изменений вот уже 1500 лет. Этой мощнейшей и влиятельнейшей для нации и государства организации никак не коснулись структуральные и сословные изменения

и реформы, которые переживала страна за многие века. Здесь следует сделать исключение, упомянув период русификации Грузии (начала Восточной, затем Западной) с 1801 года. Речь о захвате имперскими войсками России Восточной Грузии и вплоть до 1917 (развала Российской империи). Именно в этот период Церковь Грузии, как и существующие тогда грузинские царства, подверглась наиболее сильным ударам, поколебавшим всю её структуру. Церковь фактически была лишена автокефалии.

Церковь была лишена патриаршего правления и «воссоединена» с русской православной Церковью. Во главе грузинского духовенства

На рубеже 1980-1990-х годов XX века Церковь Грузии, всячески гонимая и унижаемая советской властью (реально действующих в то время было всего несколько монастырей), становится тем ядром, вокруг которого собираются национальные патриотические силы общества

был поставлен экзарх Грузии. Как с амвона обратился Митрополит Аджарии Димитрий Шиолашвили (племянник Патриарха) – «Россия совершила с Грузией то, что не решались и не делали другие захватчики: арабы, византийцы, персы, монголы, турки.... Она (Россия) подрубила два основных столпа, на которых зиждилась вся государственность Грузии, лишив, таким образом, её двух корон (венцов) и тронов - монаршего (королевского) и патриаршего».

Данная историческая преамбула даст нам понять ниже, как и почему Церковь Грузии вновь обрела столь мощные влияния среди грузин, как внутри страны, так и вне её.

Грузинский патриарший престол был восстановлен с провозглашением первой республики Грузия в 1918 году. (В отличие от Российской Православной Церкви, созданной Сталиным и НКВД в 1943 году для особых представительских функций среди западных союзников).

Грузия, веками оторванная (после падения Византии) от Европы, находилась, как единственное христианское государство, в глубоком тылу - окружении мусульманских стран. Для сохранения государственности в такой ситуации особенно требовалось особое очень четкое структурно-сословное деление социальных слоев общества. В этом принимала активное участие,

наряду с монархическими институтами, и Церковь Грузии.

Вышеприведенные исторические факты и события явились основными причинами того, почему, в отличие от остальной части Европы, в Грузии очень медленно развивались буржуазные отношения внутри общества, подчиненного средневековым канонам существования государства.

Новое время

Уже в новое время авторитет Церкви Грузии стал еще более укрепляться после 1918 и 1921 годов, когда ее возглавляли патриотически настроенные патриархи Грузии - не только клирики, но и передовые общественные деятели, как Кирион III (Садзаглишвили), Леонид (Окропиридзе), Амвросий (Хелая), Христофор III (Цицкишвили), Каллистрат (Цинцадзе). Церковь стала последним оплотом - рубежом независимости в умах большей части общества. Некоторые ее предстоятели были, либо физически уничтожены, либо подверглись гонениям и ссылкам. Это так же закономерно придало ореол мученичества и святости многим её служителям, погибшим в красных застенках за независимость нации и Церкви.

Уже на рубеже 1980-1990-х годов XX века Церковь Грузии, всячески гонимая и унижаемая советской властью (реально

действующих в то время было всего несколько монастырей), становится тем ядром, вокруг которого собираются национальные патриотические силы общества. Многие патриоты из национально-освободительного движения целенаправленно идут служить Церкви и становятся духовными лицами на фоне все усиливающихся патриотических устремлений в обществе. Среди них большинство сегодняшних митрополитов и архиепископов Грузии, как Димитрий Шиолашвили, Петре Цаава и др. В этот период Церковь Грузии традиционно и объективно является объединяющим и цементирующим фактором для данных сил.

После 1991 года начинается новое возрождение Церкви, во многом благодаря вышеприведенным реалиям и авторитету энергичного и прогрессивного Католикоса-Патриарха Грузии Ильи II. Церковь получает многие льготы от государства и освобождается от ряда налогов, что еще более способствует её процветанию. Эти льготы позже в 2001 году закрепляются конкордатом между Церковью и государством. Некоторые пункты конкордата особенно примечательны:

- Церковь свои функции выполняет на основе норм канонического права, в рамках настоящего Соглашения и в рамках законодательства Грузии;
- Духовные лица не подлежат призыву в армию;
- Представители духовенства имеют право не давать показания по фактам, которые им доверили как духовным наставникам или которые им стали известны;
- Государство признает брак, зарегистрированный Церковью;
- Государство обеспечивает создание института военных священников в армии;
- Государство обеспечивает создания института капелланов в тюрьмах;
- Учебные программы предмета по православному вероисповеданию и кандидатуры преподавателей утверждает Государство по представлению Церкви;
- Государство и Церковь имеют право осуществлять совместные программы социального обеспечения;
- Имущество Церкви освобождено от налога на землю и от налога на имущество;
- Собственность Церкви и другие имущественные права защищены законом;
- Государство не имеет право отчуждать от Церкви ее имущество;
- Церковь имеет право получать пожертвования, а также доходы от передачи своего имущества в аренду;
- Государство признает церковным имуществом находящиеся на территории Грузии православные храмы и монастыри, земель-

Как и в некоторых общенациональных европейских организациях, боровшихся за независимость своих стран в периоды оккупаций, тем самым заслуживших неограниченный авторитет, а затем (после обретения национальной свободы) пожинавших плоды данного авторитета и глубоких связей в обществе, так и Церковь Грузии, сегодня является огромным незыблемым организмом внутри государства. Можно даже сказать - гиперсиловой структурой страны

- ные участки, на которых они расположены, а также руины;
- Государство признает собственностью церкви церковные ценности, которые хранятся в музеях и хранилищах;
- Государство обязуется частично возместить церкви ущерб, нанесенный ей в XIX-XX вв., особенно в 1921 – 1990-х годах;
- Дванадцатые праздники (12 великих праздников) объявляются праздничными и выходными днями.

Фактор инкорпорации иностранного влияния

Некоторые внедренные в Церковь еще в коммунистические времена агенты КГБ СССР, как, например, пресс-секретарь Патриархии Грузии Шорена Тетруашвили, расширяют свое влияние внутри всё укрепляющейся и расширяющейся структуры Церкви. Вышеприведенные пункты конкордата, действующие фактически еще с 1991 года, и особый статус с совершенной обособленностью и закрытостью института Церкви, открывают возможности для ряда криминальных элементов, - искать и находить пути перехода в духовенство, что, несомненно, способствует криминализации внутри организации. В то же время, «серые кардиналы», подобные старым гэбистским кадрам, как Ш.Тетруашвили и новые их генерации (как Ги-

орги Андриядзе), пользуются открывающимися возможностями практически полного контроля над духовенством и все более плодящимися бизнесами, напрямую подконтрольными клирикам, или же создаваемыми ими. Возникает целый ряд вопросов - кто и в какой форме мог (может) стоять за этими, не просто агентами влияния, но и организаторами - шефами всей духовно-деловой сети. Это могли (могут) быть и иностранные государства, лоббирующие собственные интересы и проекты.

Церковь Грузии, благодаря своей надполитической позиции и исторически-общественной, социальной универсальности получила огромное доминирующее влияние в обществе и в грузинских диаспорах за рубежом, где были основаны грузинские иностранные епархии. Многие нуждающиеся граждане на фоне тяжелого социального положения обратились и обращаются за помощью и душевным успокоением к духовным лицам, т. е. - к Церкви. И это касается так же и власть предержащих, и финансово имущих слоев общества.

Как и в некоторых общенациональных европейских организациях, боровшихся за независимость своих стран в периоды оккупаций, тем самым заслуживших неограниченный авторитет, а затем (после обретения национальной свободы) пожинавших плоды данного авто-

ритета и глубоких связей в обществе, так и Церковь Грузии, сегодня является огромным незыблемым организмом внутри государства. Можно даже сказать - гиперсиловой структурой страны. Структурой, которая обладает реальной силой и основополагающими влияниями в политической, силовой, бизнес сфере и так далее. Структурой, которая может выдвигать своих кандидатов в этих сферах и имеет свои креатуры даже на посты силовых министров и военных (вплоть до начальника генерального штаба). Данные влияния, возможности и одновременно закрытость данного института касаются Грузии, видимо, превзошли даже потенциал Ватикана в Европе.

Церковь несколько раз даже демонстрировала, что может вывести, когда считает необходимым, на улицы от 300000 до полумиллиона граждан на мирные демонстрации. Иерархи - князья Церкви, как и столетия назад, сегодня являются гораздо большими феодальными владельцами, нежели католические кардиналы. И как раз у князей Церкви реальная сила в их епархиях.

Некоторые прогрессивно настроенные иерархи, как к примеру, Митрополит Чкондидский Петр (Цаава) и Митрополит Потийский и Хобский Григорий (Бербичашвили), в своих епархиях проводят работу по укреплению их краев, стремясь трудоустроить население в

этих областях, внедриться в единую международную систему взаимоотношений. И эти персоны весьма открыты, как для общества, западных дипломатов, так и для медиа ресурсов.

Есть и другого типа иерархи, которые изменили своим давним национально-патриотическим позициям (некоторые даже обвиняют их в мракобесии), как например, архиепископ Схалтский Спиридон (Абуладзе), в народе именуемый «руси» (русский).

Государству, политическим и бизнес элитам приходится сильно считаться со всем этим.

Церковь Грузии является крупнейшим в стране землевладельцем и обладателем недвижимости (гражданской, в том числе). Недавнее исследование одной группы, профинансированной Фондом Сороса, доказывает это. Например, крупнейшим из иерархов Церкви обладателем гражданской недвижимости являлся недавно скончавшийся Митрополит Кутаисский Калистрате (по этим исследованиям в его пользовании находится 35 000 кв. метров жилой площади). Митрополит прокомментировал данную информацию так, что эти площади символично оформлены на него, не являясь его собственностью, а есть собственностью Церкви. Так же Церковь и ее представители полностью или же частично владеют целым рядом бизнес предприятий и объектов

Последние два года на Грузинскую Церковь велась неприкрытая атака со стороны

Идет серьезная борьба за место нового будущего предстоятеля Церкви Грузии, и здесь прослеживается линия Российской Православной Церкви и ее адептов внутри Грузинской Церкви

в различных областях коммерческой деятельности.

Последние два года на Грузинскую Церковь велась неприкрытая атака со стороны. Это касается явно искусственно инспирированного дела о «священнике-отравителе» Георгии Мамаладзе. С началом этого судебного процесса, был нанесен удар по одному из влиятельнейших митрополитов Грузии - Димитрию (Шиолашвили), племяннику патриарха и его зятю, являющемуся ранее влиятельным начальником охраны Патриарха. Тем самым, прозападно настроенного Митрополита Димитрия - как реального кандидата на патриарший трон - окончательно заставили уйти в тень.

Все говорит о том, что идет серьезная борьба за место нового будущего предстоятеля Церкви Грузии, и здесь прослеживается линия Российской Православной Церкви и ее адептов внутри Грузинской Церкви.

Стоит отметить, что наиболее принципиальную, христианско-гражданскую и открытую позицию в этих последних событиях заняли Митрополит Чкондидский Петр (Цаава) и Митрополит Потийский и Хобский Григорий (Бербичашвили). Именно эти и еще несколько иерархов выступают открыто против засилья кремлевских агентов внутри Патриархии.

Необходимо отметить, со слов некоторых иерархов и архиман-

дритов, что некоторые международные проекты, обсуждаемые Парламентом Грузии (или готовые к обсуждению) были целенаправленно провалены благодаря черному «пиару», исходящему изнутри Церкви, точнее некоторых ее кругов. Вслед за этим их подхватывала Россия. Эти проекты касались как самой Грузии, так и укрепления её Церкви за рубежом.

По последним исследованиям - опросам общественности NDI, проведенным весной 2019 года, Церковь Грузии намного обгоняет по популярности и доверию все остальные государственные и общественные институты страны.

Назначенный и ранее долго пребывающий в РФ местоблюститель Патриарха Митрополит Шио (Муджири) является как бы одинокой духовной персоной (вне группировок прозападных епархий и хоро-епископа Якова). Но он был явно выдвинут кругами РПЦ на данный духовно-административный пост сразу же после приезда официального представителя от РПЦ в Тбилиси. По информации грузинских СМИ, митрополит Шио является другом детства, а в настоящее время и духовным отцом экс-президента Грузии Георгия Маргвелашвили. Его также связывает дружба с бизнесменом Леваном Васадзе (тесно связанным с российским бизнесом), известным своей антизападной и во многом

ретроградной риторикой. В общем, эта креатура России, как видим, совсем не одинока и снаружи Церкви.

Так же не однозначно в структуре Грузинской церкви была воспринята и новость о предоставлении Томоса Украинской Православной Церкви от Константинопольского Вселенского Патриарха. В этом вопросе открыто поддерживали Церковь Украины Митрополит Потийский и Хобский Григорий (Бербичашвили) и Митрополит Чкондидский Петр (Цаава), который встречался с послом Украины в собственной епархии в Мартвили - Чкондиди.

Хоро-епископ Яков не поддерживал передачу Томоса Украине и этому есть свои причины. Часть Святейшего Синода Грузии, куда входят высшие иерархи Церкви, считает, что открытая поддержка Украинской Церкви вызовет полное отторжение от Церкви Грузии епархий Абхазии и Цхинвали уже на основе церковных границ, не имеющих ничего общего с границами государственно-политических образований. В этом случае РФ и РПЦ имеют как бы рычаг воздействия на Грузинскую Церковь.

Оппонируют же этой точке зрения названные выше прогрессивные митрополиты, считающие, что это уже никак не изменит ситуацию к худшему, сложившуюся в связи с тем, что грузинские свя-

щенники уже давно не ведут богослужений на оккупированных территориях, так как физически не могут туда попасть, - их не пропускают российские и пророссийские власти сепаратистов.

В свою очередь, как отмечает Jamestown Foundation, всего лишь 3 епископа открыто выразили свою поддержку ПЦУ. Речь идет о митрополите Шемокмедском Иосифе, митрополите Чкондидском Петре и митрополите Поти и Хоби Григоле.

Еще 6 епископов (епископ Бодбийский Иаков, митрополит Цилканский и Душетский Зосима, титулярный митрополит Цуртавский Вахтанг, епископ Бельгийский и Голландский Досифей, епископ Северо-Американский Савва, архиепископ Дманисский и Агарак-Таширский, управляющий грузинскими приходами в Великобритании и Ирландии Зинов) - они, так или иначе, высказывали свою поддержку идее предоставления автокефалии ПЦУ.

В свою очередь остальные 38 епископов настроены против признания ПЦУ. Примечательно, что в их число входит и потенциальный преемник нынешнего главы Грузинской Православной Церкви - местоблюститель Патриаршего престола митрополит Сенакский и Чхороцкуйский Шио.

В свете последних протестных событий лета 2019 года, в ходе которых выдвигается различными организациями и группами не-

сколько основных условий (одним из которых является отставка министра МВД Георгия Гахария), нельзя не вспомнить, что именно Церковь в 2018 году выступила не только с критикой данного министра, как креатуры России, но и напрямую заявила, что «министр Гиорги Гахария является явно прорусским кадром и, если он попытается продвинуться в премьер-министры, то увидит, что с ним случится...». Соответствующее заявление прессе сделал влиятельнейший хоро-епископ Якова (Якобидзе). Является ли это случайностью - трудно с полной уверенностью утверждать, хотя слишком много совпадений говорят об обратном.

Некоторые высшие военно-силовые чины в стране так же были продвигаемы иерархами и являются креатурами Церкви.

Исходя из многих приведенных выше исторических, общественно-политических, социальных факторов, Церковь Грузии и сегодня является влиятельнейшим институтом, эдаким государством в государстве, сохранившим и закрепившим, по объективным причинам, свое влияние и на ментальном уровне в обществе.

Материал подготовлен в рамках проекта Южнокавказского филиала Центра исследований армии, конверсии и разоружения («ЦИАКР-Южный Кавказ»)

Реформа ОПК України: новому керівництву держави варто зробити крок назад та два кроки вперед

Вадим Тютюнник,
*радник Експертної Ради ЦДАКР,
співробітник Секретаріату/Апарату РНБОУ у 1992-2010 рр.,
провідний науковий співробітник НІСД (з 2011 р.), к.в.н.*

Стаття публікується у контексті продовження на сторінках Безпекового огляду ЦДАКР «Виклики і ризики» дискусії з питань шляхів реформування вітчизняного оборонно-промислового комплексу, насамперед, щодо запровадження державного управління в цій сфері, забезпечення формування та реалізації державної військово-промислової політики і політики у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами тощо.

Кабінет Міністрів України (КМУ) 20 червня 2018 р. терміново, до набрання 8 липня 2018 р. чинності Законом України «Про національну безпеку України» [1] (далі – Закон про нацбезпеку),

ухвалив Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 р. [2] (далі Стратегія розвитку ОПК).

У ній, серед іншого зазначено, що стан ОПК є інституційне розбалансованим із-за недосконалості системи стратегічного планування та розмежованості функцій у сфері управління ОПК, відсутності в системі органів виконавчої влади єдиного центру прийняття управлінських рішень. І тому, передбачено здійснити структурну перебудову та забезпечення розвитку інституційної спроможності ОПК, зокрема, шляхом оптимізації системи державного управління за рахунок забезпе-

чення невід'ємності політики управління підприємствами від державної політики розвитку ОПК.

У Стратегії розвитку ОПК також проголошено, що її реалізація дасть змогу провести комплексну перебудову як системи державного управління оборонною промисловістю, так і організаційно-виробничої діяльності підприємств ОПК. Враховуючи це, вважаємо за можливе зосередитися у подальшому на розгляді питань, пов'язаних лише із перебудовою системи державного управління ОПК, оскільки специфічні питання перебудови організаційно-виробничої та наукової діяльності підприємств, установ і організацій ОПК варто досліджувати окремо.

На підставі результатів відповідного аналізу, слід зробити висновки, що КМУ за рік, який минув після ухвалення Стратегії розвитку ОПК, не створив в системі органів виконавчої влади єдиний центр прийняття управлінських рішень в сфері ОПК і не здійснив перебудову та оптимізацію системи державного управління в цій сфері. Тому, центром прийняття управлінських рішень та управління в згаданій сфері й надалі де-факто залишається Міжвідомча комісія з питань ОПК при Раді національної безпеки і оборони України (РНБОУ), яка де-юре має статус лише робочого органу

при цій Раді. Нагадаємо, що таку Комісію вперше у системі органів президентської влади створив 12 червня 2015 р. Президент України П.Порошенко [3].

Однак, навесні 2019 р., у зв'язку із виникненням гучного корупційного скандалу навколо діяльності Державного концерну (ДК) «Укроборонпром» та экс-Першого заступника Секретаря РНБОУ О. Гладковського, який очолював згадану Міжвідомчу комісію, в Україні вкрай політизувалися та актуалізувалися проблемні питання щодо:

- прискорення імплементації норм Закон про нацбезпеку, які стосуються сфери ОПК;
- формування та реалізації державної військово-промислової політики (ДВПП);
- запровадження державного управління підприємствами, установами і організаціями промисловості та науки, що входять до ОПК;
- реформування ОПК, насамперед його головної складової – ДК «Укроборонпром».

У цьому зв'язку варто нагадати, що згідно із Законом про нацбезпеку (п. 13 ч. 1 ст. 1), ОПК України - це «сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, нада-

ють послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами;».

При такому визначенні складу ОПК доцільно зробити наступні практичні висновки:

- реформа ОПК України має передбачати не лише реформування ДК «Укроборонпром», інших оборонних підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що належать до цього Комплексу, а й трансформацію відповідних органів державної влади;
- до цієї реформи необхідно залучити у рамках реалізації державно-приватного партнерства приватні оборонні підприємства, установи і організації промисловості та науки, які в останні роки виконують понад половину обсягів державного оборонного замовлення;
- реформу ОПК варто здійснювати (через брак часу, ресурсів та російську агресію) одночасно як «згори», так і «знизу», рішуче трансформуючи відповідні органи державної влади та реформуючи згадані підприємства, установи і організації.

У Законі про нацбезпеку також встановлено, що в нашій державі має функціонувати центральний орган виконавчої влади (ЦОВВ), який:

- забезпечує формування та реалізує ДВПП і входить до сектору безпеки та оборони (абз. перший ч. 2 ст. 12);
- визначає, разом з іншими органами згаданого сектору, пріоритетні напрями розвитку ОПК, забезпечує нормативно-правове регулювання у цій сфері, аналізує стан та тенденції розвитку ОПК, розробляє та організовує виконання державних програм його розвитку (ч. 1 ст. 23);
- проводить огляд ОПК (п. 3 ч. 3 ст. 27);
- здійснює координацію діяльності з реалізації державного оборонного замовлення, готує проект основних показників такого замовлення (ч. 1 ст. 34).

Попередньо є потреба стисло зупинитися на певних правових особливостях імплементації першої згаданої норми Закону про нацбезпеку стосовно діяльності ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує ДВПП, оскільки ця норма є імперативною. А відтак, відповідно до неї та інших вимог Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [4] (далі – Закон про ЦОВВ), розглянемо вісім можливих варіантів схеми державного управління у сфері

ОПК, три з яких є базовими та п'ять - іншими (рис. 1).

Перший «скорочений» базовий варіант схеми державного управління у сфері ОПК повністю відповідає вимогам Закону про нацбезпеку та Закону про ЦОВВ. При цьому основне завдання щодо забезпечення формування та реалізації ДВПП має бути покладено виключно на міністерство, яке може бути (рис. 1, а):

- 1) окремим саме в сфері може бути, для прикладу, Міністерство ОПК України. І хоча у минулому (з липня 2000 р. до липня 2003 р.) функціонувала Державна комісія з питань ОПК України, яка мала статус центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, мало ймовірно, що такий ЦОВВ буде створено у майбутньому;
- 2) профільним, яке виконуватиме як згадане основне завдання, так і 2 - 5 інших основних завдань в інших суміжних з ОПК сферах промисловості. Його прикладами були колишні Міністерство машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України (що діяло з червня 1996 р. до грудня 1997 р.), Міністерство промислової політики України (що працювало з грудня 1997 р. до квітня 2000 р., а також з вересня 2001 р. до квітня 2011 р.). І є певні прибічники відтворення

останнього міністерства, про що буде далі;

- 3) багатопрофільним, що виконуватиме як вказане вище основне завдання, так і ще 15 - 20 основних завдань у різноманітних інших сферах. Його прикладом з травня 2011 р. є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, що стало правонаступником Міністерства промислової політики України. Такій підхід також має певну підтримку, але про це буде далі. Однак, для усіх трьох перелічених варіантів норми Закону про ЦОВВ:

- не допускають створення та залучення до реалізації ДВПП іншого ЦОВВ – агентства;
- передбачають передачу до сфери управління будь-якого із цих трьох міністерств підприємств, установ і організацій промисловості та науки, в т.ч. ДК «Укроборонпром», що належать до сфери ОПК;
- встановлюють, що КМУ спрямовуватиме та координуватиме діяльність таких міністерств.

Другий «розширений» базовий варіант схеми державного управління у сфері ОПК (рис. 1, б) відповідає вимогам лише норм Закону про ЦОВВ. Тому, у разі виникнення потреби його реалізації, необхідно внести певні зміни до норм Закону про нацбезпеку, що визначають основне завдання задіяного у цій

схемі міністерства. А, саме, слід замінити в абз. першому ч. 2 ст. 12 та інших відповідних його нормах слова «та реалізує державну військово-промислову політику» словами «та реалізацію державної військово-промислової політики». Це міністерство, як й у першому «скороченому» варіанті, може бути профільним або багатопрофільним.

І згадане міністерство забезпечуватиме не лише формування, а і реалізацію ДВПП через підпорядкований йому іншій ЦОВВ – агентство, зокрема шляхом управління підприємствами, установами і організаціями промисловості та науки ОПК, в т. ч. ДК «Укроборонпром», що належать до сфери ОПК, які повинні бути передані до сфери управління та контролю цього агентства. Зі свого боку КМУ, відповідно до Закону про ЦОВВ, спрямовуватиме та координуватиме через міністра, який очолюватиме таке міністерство, діяльність згаданого агентства.

Третій «найбільш скорочений» базовий варіант схеми державного управління у сфері ОПК наведено на рис. 1, в. У минулому в такій схемі функціонував (з квітня 2000 р. до вересня 2001 р.) Державний комітет промислової політики України діяльність якого спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України. Цей Комітет виконував досить обмежені завдання, зокрема, щодо внесення пропози-

цій стосовно формування державної промислової політики у сфері військово-промислового комплексу, конверсії, а також забезпечення її реалізації, здійснення управління в цих сферах.

Нині одним із характерних прикладів реалізації такої схеми є Державне космічне агентство України, яке визначено ЦОВВ «... діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері космічної діяльності.» [5]. Однак, це є певним відхиленням від вимог норм Закону про ЦОВВ.

Разом з тим, «найбільш скорочений» базовий варіант схеми державного управління у сфері ОПК відповідає вимогам Закону про нацбезпеку. При цьому (рис. 1, в):

- основне завдання щодо забезпечення формування та реалізація ДВПП може бути покладено на агентство (яке, відповідно до Закону про ЦОВВ, повинне покладатися виключно на міністерство);
- до сфери управління такого агентства необхідно передати підприємства, установи і організації промисловості та науки, в т.ч. ДК «Укроборонпром», що належать до сфери ОПК;

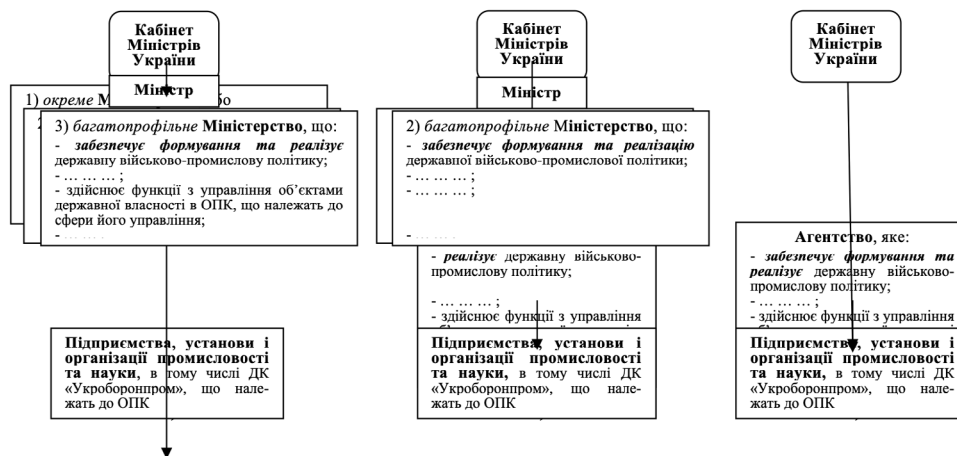
КМУ спрямовуватиме та координуватиме діяльність згаданого *агентства*.

Зазначимо, що з урахуванням наведених правових особливостей, в Україні з березня 2019 р. відбувалися певні дії органів державної влади та оприлюднювалися різні пропозиції стосовно шляхів розв'язання раніше вказаних проблемних питань у сфері ОПК, зокрема, щодо запровадження у ній дієвого державного управління та контролю.

орган окремих функцій з реалізації ДВПП, управління об'єктами державної власності у відповідній сфері та контролю за їхньою діяльністю, в тому числі ДК «Укроборонпром» [6].

У «перекладі» з юридичної на звичайну мову, КМУ доручалося визначитися стосовно доцільності утворення агентства і покладання на цей орган завдань із реалізації

Рис. 1. Можливі варіанти схеми державного управління у сфері ОПК: а – «скорочений» базовий; б – «розширений» базовий; в – «найбільш скорочений» базовий.

Так, **6 березня 2019 р.** відбулося засідання РНБОУ, за підсумками обговорення на якому стану реформування ОПК, зокрема Уряду доручалося: опрацювати питання щодо доцільності утворення ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра економічного розвитку і торгівлі України, з покладенням на цей

ДВПП, управління об'єктами державної власності у сфері ОПК та контролю за їхньою діяльністю, в т. ч. ДК «Укроборонпром», які повинні бути передані до сфери його управління. Як нами вже зазначалося, відповідно до Закону про ЦОВВ, діяльність такого органу має спрямовуватися і координуватися КМУ через відповідного міні-

стра, у даному дорученні РНБОУ – через Міністра економічного розвитку і торгівлі України.

Тобто, фактично КМУ мав визначити - чи доцільно реалізувати в Україні розглянутий раніше другий «розширений» базовий варіант схеми державного управління в сфері ОПК із покладанням при цьому основного завдання щодо забезпечення формування та реалізації ДВПП на багатопрофільне Мінекономрозвитку (рис. 1, б, 2).

У цьому контексті, найбільш принциповим нам уявляється те, що таке агентство могло стати, замість ДК «Укроборонпром», поряд із КМУ [7], суб'єктом управління переданими до сфери його управління об'єктами державної власності в ОПК, у т.ч. ДК «Укроборонпром», та контролю за їхньою діяльністю. І таким чином, було б запроваджено державне управління в сфері ОПК, а ДК «Укроборонпром» був би позбавлений невластивих йому функцій з такого управління.

Варто нагадати, що після переходу України від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, це була вже третя спроба створення ЦОВВ, які б забезпечували формування та реалізовували ДВПП, здійснювали державне управління переданими до сфери їхнього управління відповідними об'єктами державної власності, в

тому числі ДК «Укроборонпром», та контроль за їхньою діяльністю.

Перша з них мала місце у 2007 р. Тоді, за нашою ініціативою, Апаратом РНБОУ було підготовлено та в подальшому на засіданні РНБОУ схвалено рішення, в якому, зокрема КМУ доручалося: «вирішити до 1 жовтня 2007 року питання щодо створення національного агентства з питань оборонно-промислового комплексу із зосередженням у сфері його управління державних підприємств, які здійснюють в установленому порядку господарську діяльність у сфері розроблення, виготовлення, реалізації, ремонту, модернізації та утилізації озброєння, військової техніки, військової зброї і боєприпасів до неї, та корпоративних прав, що належать державі у статутних фондах акціонерних товариств, які здійснюють в установленому порядку господарську діяльність у зазначеній сфері;» [8].

Майже півроку тодішні керівники Міноборони, інших центральних органів виконавчої влади та ДК «Укрспецекспорт» всіляко гальмували виконання вказаного рішення. Адже, вони не бажали розлучатися з відповідними державними підприємствами та корпоративними правами, що перебували у сфері згаданих державних структур. Тому їхні особисті та відомчі інтереси виявилися більш важливими, ніж інтереси держави щодо створення ОПК та

впровадження дієвого управління в цій сфері. І в наслідок цього у лютому 2008 р. вказане рішення РНБО було скасовано Президентом України В.Ющенко за пропозицією екс-Міністра оборони України Ю.Єханурова [9].

Друга спроба була зроблена наприкінці 2012 р. - початку 2013 р. В цей період відбулася низка нарад з питань розвитку ОПК, в тому числі 15 жовтня 2012 р. під головуванням Президента України В.Януковича. Після узагальнення їхніх результатів, Національний інститут стратегічних досліджень подав, за нашою ініціативою, до Адміністрації Президента України пропозицію щодо внесення до проекту відповідного підсумкового рішення Глави держави пункту, яким би, серед іншого, КМУ доручалося підготувати та подати проект акту Президента України про утворення ЦОВВ з питань ОПК та авіакосмічної промисловості.

Однак, наприкінці січня 2013 р. було видано доручення Президента України, в якому Уряд мав лише забезпечити в установленому порядку підготовку пропозицій щодо вдосконалення механізму управління ОПК. І з причин, які наводилися раніше, згаданий ЦОВВ не був створений. Тому, управління у сфері ОПК до весни 2015 р. фактично здійснювало керівництво створеного наприкінці грудня 2010 р. ДК «Укроборонпром».

Навесні 2019 р. КМУ на виконання раніше згаданого доручення РНБОУ, також вирішив не запроваджувати державне управління в сфері ОПК, не створювати запропонований членами РНБОУ ЦОВВ - агентство і, тим паче, не передавати до сфери жодного органу виконавчої влади управління об'єктами державної власності у сфері ОПК, в т. ч. ДК «Укроборонпром», та контроль за їхньою діяльністю. А відтак, ці об'єкти, як і в минулому, залишаються перебувати у сфері управління згаданого Концерну та Уряду.

Особисті та відомчі інтереси певних державних чиновників (насамперед, з тогочасних Адміністрації Президента України і Апарату РНБОУ) та керівників ДК «Укроборонпром» знову виявилися більш важливими, ніж інтереси держави щодо створення ОПК та впровадження державного управління в цій сфері.

Слід додати, що зі згаданих причин також вже понад десяти років штучно гальмується прийняття двох вкрай важливих законопроектів, які мають забезпечити належне функціонування ОПК.

Першим з них є проект Закону України «Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки» [10], який, насамперед, повинен визначити наразі відсутні в Україні основні засади державного регулювання у галузі

створення та виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки. У ньому також встановлюється, що КМУ є головним суб'єктом ДВПП та забезпечує виконання відповідних рішень РНБОУ, введених у дію указами Президента України.

Крім того, у вказаному законопроекті, зокрема передбачене надання ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує ДВПП, повноважень щодо: внесення до КМУ пропозицій стосовно пріоритетів розвитку ОПК; розробки проектів державних цільових програм з питань розвитку цього Комплексу; підготовки виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки; джерел фінансування заходів з розвитку ОПК; удосконалення механізмів взаємодії державних замовників з державного оборонного замовлення та підприємств ОПК з питань створення і виробництва озброєння, військової і спеціальної техніки.

Другим є проект Закону України «Про військово-технічне співробітництво» [11]. Він передбачає: законодавчо унормувати відсутні понад двадцять років в Україні зміст, мету, принципи державної політики у сфері військово-технічного співробітництва (ВТС) з іншими державами; нарешті впорядкувати повноваження, відповідальність та взаємовідносини органів державної влади

у цій дуже чутливій та важливій для ОПК сфері; визначити правові засади ВТС, його види, способи здійснення такого співробітництва та напрями державного контролю у цій сфері.

У законопроекті також встановлено, що керівництво у сфері ВТС здійснює Президент України, тоді як Уряд забезпечує реалізацію державної політики у цій сфері, спрямовує і координує роботу органів виконавчої влади у ній. Крім того, у законопроекті, зокрема передбачене надання ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує ДВПП, повноваження щодо: підготовки пропозицій стосовно визначення концептуальних засад і пріоритетних напрямів у сфері ВТС; розроблення програмних документів з питань ВТС на середньо- та довгострокову перспективу; здійснення економічних та організаційних заходів із ефективного використання та розвитку експортного потенціалу підприємств ОПК.

З огляду на такий вкрай актуальний зміст двох згаданих законопроектів, доцільно було б внести до проектів можливої нової Коаліційної угоди депутатських фракцій у парламенті та програми діяльності наступного Уряду прийняття доопрацьованих законів України «Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки» та «Про військово-технічне співробітництво».

У подальшому, 7 квітня 2019 р. в Апараті РНБОУ відбувся круглий стіл з обговорення питань законодавчого забезпечення реформи ОПК та підвищення рівня прозорості державного оборонного замовлення. У ньому брали участь керівники Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, Мінекономрозвитку, Міноборони, Генштабу Збройних Сил України, Мінфіну, Фонду держмайна, ДК «Укроборонпром», Національного інституту стратегічних досліджень, представники Громадської спілки «Ліга оборонних підприємств», Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, Інформаційно-консалтингової компанії «Defense Express» і військові неурядові експерти.

На цьому заході було в цілому підтримано законодавчі ініціативи, що позбавляють ДК «Укроборонпром» невласливих йому функцій державного управління в сфері ОПК та забезпечують створення ЦОВВ, який опікуватиметься оборонною промисловістю [12].

КМУ 24 квітня 2019 р., на тлі згаданого корупційного скандалу навколо діяльності ДК «Укроборонпром» та экс-очільника Міжвідомчої комісії з питань ОПК при РНБОУ О.Гладковського, а також на виконання зазначеного раніше доручення РНБОУ від 6 березня 2019 р. [6], нарешті, через майже рік після набуття чинності Законом

про нацбезпеку, вирішив обмежитися лише імплементацією його норм, пов'язаних із питаннями у сфері ОПК.

Для цього Уряд встановив [13], що Мінекономрозвитку є ЦОВВ, який забезпечує формування та реалізує ДВПП. На виконання такого основного завдання, це міністерство також: визначає разом з іншими органами сектору безпеки і оборони пріоритетні напрями розвитку ОПК, забезпечує нормативно-правове регулювання у зазначеній сфері, аналізує стан та тенденції розвитку ОПК, розробляє та організовує виконання державних програм розвитку ОПК; проводить огляд ОПК та розробляє Стратегію розвитку ОПК України. Крім того, КМУ збільшив на 27 осіб граничну чисельність працівників апарату Мінекономрозвитку для формування у ньому відповідних структурних підрозділів, які опікуватимуться питаннями в сфері ОПК.

Але, це рішення КМУ уявляється недостатнім, оскільки Уряд фактично вирішив недоцільним: запроваджувати державне управління в сфері ОПК; створювати запропонований членами РНБОУ ЦОВВ – агентство; передавати до сфери жодного органу виконавчої влади управління об'єктами державної власності у сфері ОПК, в т. ч. ДК «Укроборонпром», та контроль за їхньою діяльністю. А відтак, ці об'єкти, як і в

минулому, залишилися перебувати у сфері управління згаданого Концерну та Уряду.

Тому, Мінекономрозвитку, із визначеними Урядом для нього згаданими додатковими завданнями, на практиці буде складно ефективно реалізовувати ДВПП підприємствами, установами і організаціями промисловості та науки, що входять до ОПК, в т.ч. ДК «Укроборонпром», оскільки ці об'єкти державної власності та контроль за їхньою діяльністю залишаються поза сферою управління і контролю даного міністерства.

Крім того, виникає природне питання - а чи варто взагалі покласти на Мінекономрозвитку, яке вже виконує понад 20-ти основних завдань щодо забезпечення та реалізації політики у різноманітних сферах діяльності держави, здійснення доволі специфічного завдання із забезпечення формування і реалізації ДВПП? Нашу думку з цього приводу буде наведено далі.

Того дня, 24 квітня 2019 р. у Верховній Раді України був зареєстрований підготовлений низкою народних депутатів України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципів прозорості та публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики» [14]. І хоча він не був включений до порядку денного за-

сідань парламенту, ми підтримуємо дуже важливі його норми, перш за все, пов'язані із внесенням змін до Закону України «Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промислому комплексі» [7], які, зокрема, передбачають:

- надання ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує ДВПП, статусу суб'єкта управління об'єктами державної власності в ОПК;
- докладне визначення завдань і функцій такого ЦОВВ;
- особливості здійснення цим органом управління об'єктами державної власності в ОПК та контролю за їхньою діяльністю.

Варто також підкреслити, що аналіз тексту згаданого законопроекту [14] не дозволяє усвідомити – який саме ЦОВВ передбачали утворити його автори: міністерство (рис. 1, а) або, не підпорядковане жодному міністерству самостійне агентство (на кшталт раніше згаданого Державного космічного агентства України), діяльність якої безпосередньо спрямовувалася і координувалася б КМУ (рис. 1, в).

За інформацією, оприлюдненою директором українського Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння (ЦДАКР) В.Бадраком [16], автори згаданого законопроекту мали на меті створення ЦОВВ не як окремого міністерства, а як агентства (рис.1, в) або держкомітету. За його

словами, згідно із коментарем екс-Секретаря РНБОУ В.Турчинова при цьому «... не передбачається, щоб керівник такого ЦОВВ був віцепрем'єр-міністром, ... а питання життєдіяльності ОПК певною мірою і так координуються Першим віцепрем'єром». Таке розмите формулювання викликає певні питання.

Разом з цим, у згаданих змінах до законодавства [14], передбачено створення при КМУ з метою координації діяльності органів виконавчої влади у сфері ДВПП ще одного суб'єкта управління об'єктами державної власності в ОПК - Постійно діючого міжвідомчого колегіального органу з питань ДВПП. Але, як свідчить аналіз, існування такого органу суперечитиме вимогам чинного законодавства [4] та [15], відповідно до норм якого КМУ може утворювати лише консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Крім того, не можна погодитися із запропонованим у законопроекті варіантом реформування ОПК шляхом передачі усіх учасників ДК «Укроборонпром» до сфери управління ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує ДВПП, і ліквідації згаданого Концерну. Уявляється, що це питання потребує проведення додаткового ретельно аналізу та належного обґрунтування.

Враховуючи зазначене, доцільно було б внести до проектів мож-

ливої нової Коаліційної угоди депутатських фракцій у парламенті та програми діяльності наступного Уряду прийняття доопрацьованого Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципів прозорості та публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики».

В даному контексті 26 квітня 2019 р. директор ЦДАКР В.Бадрак оприлюднив низку пропозицій стосовно реформи ОПК [16], більшість з яких, на нашу думку, заслуговує на підтримку.

Насамперед, це стосується висновків про те, що: від успіхів ОПК залежать темпи нарощування оборонного потенціалу країни і створення реального щита для стримування агресії Кремля, а також прихід іноземних інвесторів та нових технологій; це не тільки питання сучасної зброї, а й парадигма виживання і розвитку наукоємних галузей нашої промисловості, насамперед авіабудування і космосу; реформа має стосуватися всього ОПК, а не його частини, зокрема ДК «Укроборонпром», в т. ч. приватних підприємств, які виконують близько 60 % державного оборонного замовлення; для старту реформи ОПК необхідно прийняти концепцію/стратегію її проведення.

Крім того, В.Бадрак обґрунтовано вважає, що центр управління

ОПК, як господарською конструкцією, має бути в структурі виконавчої влади, а керівництво у сфері ВТС, яке є складовою міжнародного співробітництва держави, належатиме до повноважень Президента України. Він також пропонує для здійснення управління у сфері ОПК створити у кілька етапів ЦОВВ - умовно Міністерство промислової політики. Його має очолити Перший віце-прем'єр-міністр або профільний віце-прем'єр-міністр. Остання пропозиція є, на нашу думку, дискусійною.

В.Бадрак також рекомендує створити при згаданому ЦОВВ Науково-технічний комітет для ухвалення ключових рішень, які потребують усебічного дослідження, обґрунтування й авторитетної аргументації. До його складу мають увійти провідні вчені - керівники проектів фундаментальних досліджень, відомі конструктори озброєння та військової техніки (ОВТ), керівники профільних інститутів Міноборони, Генштабу ЗСУ, головних підприємств, відповідальні за розробку й серійне виробництво конкретних нових зразків ОВТ.

Підтримуючи таку пропозицію в цілому та з урахуванням вимог Закону про ЦОВВ [4], доцільно було б утворити при цьому ЦОВВ Науково-технічну раду з питань ОПК в якості постійно діючого консультативно-дорадчого органу для розгляду наукових рекоменда-

цій та проведення фахових консультацій з вказаних питань. При цьому важливо включити до її складу також керівників головних відповідних приватних підприємств, установ та організацій.

Ще більш рішучі та дискусійні шляхи щодо формування і реалізації ДВПІ, впровадження державного управління ОПК та його реформування запропонував 12-14 червня 2019 р. перший заступник Міністра оборони України І.Руснак [18], [19]. Йдеться, насамперед, про введення посади Віце-прем'єр-міністра з питань управління сферою оборони - Міністра оборони України та створення профільного Урядового комітету з питань оборони, якій має очолити згадана посадова особа.

Крім іншого, пропонується надати цій посадовій особі повноваження з координації діяльності складових сил оборони, організації оборонного замовлення та постачання матеріально-технічних засобів, функціонування ОПК, єдиних систем їхньої логістики та медичного забезпечення. І.Руснак вважає також за потрібне передати до Міноборони з Мінекономрозвитку департамент оборонної політики (йдеться, мабуть, про департамент стратегічного розвитку сектору оборони та безпеки [20]), який, серед іншого, займається формуванням державного оборонного замовлення.

І.Руснак наполягає, що питання дієвої оборонно-промислової політики (йдеться про військово-промислову політику [1]) та утворення Центру координації і взаємодії центральних органів виконавчої влади для її реалізації – напряду належать до сфери оборони країни. Не заперечуючи того, що зазначене належить до сфери оборони, не можна погодитися із покладанням на згаданий Центр завдання з реалізації ДВПП, оскільки це суперечитиме нормам чинного законодавства, на яких ми зупинялися раніше.

Що ж до власне конструкції такого такого Центру на базі згаданого вище департаменту, то це, на думку І.Руснака, потребує фахового обговорення, визначення ключових елементів та власне утворення цієї структури. І при цьому формат вказаного Центру жодним чином не суперечить ідеї надання Міністру оборони статусу віцепрем'єр-міністра. За таких умов, як вважає І.Руснак, саме оборонне відомство буде формувати й визначати ДВПП, з чим також не можна погодитися.

Через особливості тематики та обмеженість обсягу даної статті, змушені утриматися від наведення політичних, правових, організаційних та інших аргументів щодо неможливості або недоцільності реалізації певної частини із викладених у статті І.Руснака пропозицій в спе-

цифічних умовах дії нинішньої Конституції України, парламентсько-президентської форми правління, формування Уряду коаліцією депутатських фракцій, перевантаження Міноборони завданнями з відсічі російській збройній агресії тощо.

Водночас, вважаємо за необхідне підтримати пропозицію першого заступника Міністра оборони України І.Руснака стосовно створення в умовах ведення РФ війни проти України окремого Урядового комітету з питань оборони. Це, перш за все, обумовлюється тим, що існуючий на цей час Урядовий комітет з питань економічної, фінансової та правової політики, розвитку паливно-енергетичного комплексу, інфраструктури, оборонної та правоохоронної діяльності не приділяє розгляду оборонних питань достатньої уваги. Зокрема вони, як правило, швидко та формально обговорюються наприкінці його засідань.

За останні роки сформувалася стійка тенденція до зростання внеску приватних оборонних підприємств у виконання державного оборонного замовлення. Тому важливо враховувати їхній стан і можливість при формуванні та реалізації ДВПП. Не менш актуально також забезпечити прискорене впровадження у виробництво ОВТ інноваційних розробок та новітніх технологій.

У Головному ситуаційному центрі РНБОУ 27 червня 2019 р. відбулася нарада під головуванням Президента України В.Зеленського. У ній взяли участь Секретар РНБОУ О.Данилюк, Генеральний прокурор України Ю.Луценко, Міністр внутрішніх справ А.Аваков, Міністр фінансів О.Маркарова, Голова Державної аудиторської служби Л.Гаврилова, Начальник Генштабу - Головнокомандувач Збройних Сил України Р.Хомчак, т.в.о. Голови Служби безпеки України І.Баканов та інші представники силових відомств.

Під час цього заходу, зокрема, розглядалося питання стану виконання раніше згаданого рішення РНБОУ від 6 березня 2019 р. щодо реформування ОПК. За підсумками наради Глава держави доручив керівникам профільних міністерств і відомств подати у тижневий термін пропозиції до Апарату РНБОУ із зазначених питань для подальшого ухвалення відповідних рішень [20].

Після цього 4 липня 2019 р. під головуванням Секретаря РНБОУ О.Данилюка в Апараті РНБОУ відбулася міжвідомча нарада з питань реформи ОПК. У ній взяли участь заступник Міністра економічного розвитку та торгівлі України, Голова Державної аудиторської служби України, представники Наглядової ради та керівництва ДК «Укроборонпром», а також експерти Апара-

ту РНБОУ [21]. Під час цієї наради О.Данилюк повідомив про створення Координаційного центру з впровадження реформ ОПК, як робочого органу РНБОУ, пріоритетним завданням якого стане реформування ДК «Укроборонпром».

За словами О.Данилюк, цей Центр «має здійснити швидкий та всебічний аналіз нинішньої ситуації, обрати оптимальну модель реформування сфери ОПК, зокрема, в частині повного виключення ймовірності вчинення корупційних дій та участі політиків в цій сфері, а також ефективно координувати (тут і далі підкреслено нами) процес імплементації реформ». Учасники наради ухвалили рішення щодо розробки програми реформування системи управління згаданим Концерном та впровадження законодавчих ініціатив у сфері ОПК, а також створення дієвого механізму громадського контролю.

Варто зазначити, що в тексті цього повідомлення, мабуть помилково, йдеться про здійснення згаданим Центром координації процесу імплементації реформ в сфері ОПК. Адже, такий Центр, відповідно до Конституції, матиме статус лише консультативного, дорадчого або іншого допоміжного органу, який готуватиме виключно пропозиції для РНБОУ чи Президента України щодо здійснення згаданої координації.

Однак, при цьому певні проблеми полягають в іншому.

Раніше підкреслювалося, що на даний час в якості робочого органу РНБОУ вже функціонує Міжвідомча комісія з питань ОПК. Її завданнями є, зокрема, підготовка для РНБОУ пропозицій щодо реформування та розвитку ОПК, а також розгляду питань, пов'язаних зі створенням, реорганізацією, ліквідацією підприємств ОПК, що перебувають у державній власності, та підготовки відповідних пропозицій [3]. Тому, створення ще одного робочого органу РНБОУ - Координаційного центру з впровадження реформ ОПК, який за своїм складом, повноваженнями та завданнями фактично дублюватиме існуючу Міжвідомчу комісію з питань ОПК, є, на нашу думку, недоцільним.

Більш того, викликає стурбованість продовження діяльності згаданої Міжвідомчої комісії (після відомого корупційного скандалу) та можливе створення ще одного подібного органу - вказаного Координаційного центру з наступних причин. Таки дії, можуть сприйнятися у політикумі та фаховому середовищі проявами того, що окремі президентські структури (зокрема, зазначені Комісія і Центр та Апарат РНБОУ) намагаються перебрати на себе повноваження та, особливо, відповідальність за прийняття рішень у сфері ОПК, які за законами та поки що чинною Стратегією роз-

витку ОПК є прерогативою виконавчої гілки влади України. Так, зокрема, саме Уряд визначає пріоритетні напрями розвитку ОПК [15], а також здійснює функції з управління ДК «Укроборонпром» та контроль за його діяльністю [22].

Враховуючи зазначені проблеми, доцільно було б рекомендувати Президенту України ліквідувати Міжвідомчу комісію з питань ОПК, не створювати Координаційний центр з впровадження реформ ОПК та запропонувати новому КМУ забезпечити належне реформування ОПК, насамперед ДК «Укроборонпром», ефективно державне управління в сфері ОПК та визначення пріоритетних напрямів його подальшого розвитку.

Але це не виключає здійснення РНБОУ та Президентом України, якій очолює цей орган, відповідної координації та контролю в сферах ОПК та ВТС. До того ж, одним із головних завдань РНБОУ у сфері оборони в сучасних умовах доцільно вважати забезпечення взаємоузгодженості пріоритетних напрямів та заходів з реалізації військово-технічної політики (які визначає Міноборони), військово-промислової політики (які визначає КМУ) та політики військово-технічного співробітництва з іншими державами (які визначає Президент України).

Висновки та рекомендації

1. Реформа оборонно-промислового комплексу (ОПК) України

має передбачати не лише реформування ДК «Укроборонпром», інших оборонних підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що належать до цього Комплексу, а й трансформацію відповідних органів державної влади. Крім того, до цієї реформи необхідно залучити у рамках здійснення державно-приватного партнерства приватні оборонні підприємства, установи і організації промисловості та науки, які в останні роки виконують близько 60% державного оборонного замовлення. Реформу ОПК рекомендується здійснювати (через брак часу, ресурсів та російську агресію) одночасно як «згори», так і «знизу», рішуче трансформуючи відповідні органи державної влади та реформуючи згадані підприємства, установи і організації.

2. В Україні, після переходу від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, у 2007, 2012 та 2013 рр. відбувалися невдалі спроби створення центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), які мали б забезпечити формування та реалізувати державну військово-промислову політику (ДВПП), здійснювати державне управління переданими до сфери їхнього управління об'єктами

державної власності у сфері ОПК, в т. ч. ДК «Укроборонпром», та контроль за їхньою діяльністю.

Навесні 2019 р. чергову, третю таку спробу змушені були зробити Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ) та Кабінет Міністрів України (КМУ) на тлі відомого гучного корупційного скандалу навколо діяльності ДК «Укроборонпром» та екс-очільника Міжвідомчої комісії з питань ОПК при РНБОУ О.Гладковського. Однак, при цьому КМУ обмежився лише формальною імплементацією норм Закону України «Про національну безпеку України» у сфері ОПК, визначивши 5 квітня 2019 р. своїм рішенням Міністерство економічного розвитку і торгівлі України - ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує ДВПП.

Вважаємо, що таке рішення КМУ є недостатнім, оскільки Уряд вирішив недоцільним: запровадити державне управління в сфері ОПК; створювати запропонований членами РНБОУ ЦОВВ – агентство; передавати до сфери жодного органу виконавчої влади управління об'єктами державної власності у сфері ОПК, в т. ч. ДК «Укроборонпром», та контроль за їхньою діяльністю. А відтак, ці об'єкти, як і в минулому, залишилися перебувати у сфері управління згаданого Концерну та Уряду.

Крім того, не варто очікувати, що покладене на Мінекономроз-

витку додаткове основне завдання щодо забезпечення формування та реалізації ДВПП, буде для даного багатопрофільного міністерства пріоритетним і виконуватиметься якісно та оперативно. Слід нагадати, що на нього вже покладено понад 20-ти інших основних завдань із забезпечення та реалізації політики у різноманітних сферах діяльності держави, а чисельність його працівників наблизилася до 1 тис. працівників.

Тому досі в Україні не започатковано реформу ОПК, не запроваджено державне управління в цій сфері, оскільки об'єкти державної власності у ній, в тому числі ДК «Укроборонпром», не були передані Урядом до сфери управління Мінекономрозвитку, яке фактично позбавлено можливостей здійснювати контроль за їхньою діяльністю та реалізацією ДВПП.

Вважаємо, що згадані спроби запровадження державного управління у сфері ОПК були невдалими, зокрема тому, що особисті та відомчі інтереси певних високопосадовців з тогочасних Адміністрації Президента України та Апарату РНБОУ, а також керівників ДК «Укроборонпром» і ДК «Укрспецекспорт» кожного разу виявлялися більш важливими, ніж державні інтереси щодо створення ефективного ОПК, впровадження дієвого державного управління та контролю не лише у сфері ОПК, а і у сфері

військово-технічного співробітництва (ВТС) України. З цих самих причин вже понад десяти років штучно гальмується прийняття вкрай важливих законів України «Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки» та «Про військово-технічне співробітництво», які мають забезпечити належне функціонування ОПК.

У минулому така ситуація влаштовувала усі Уряди, оскільки вони не несли жодної відповідальності за незадовільний стан справ у сферах ОПК та ВТС, яку свідомо брали на себе президенти України. Час покаже, чи діятиме у майбутньому подібним чином Президент України В.Зеленський та новий КМУ.

3. Кожного разу при виборах Президента України та до Верховної Ради України політичні діячі і партії обіцяють «відродити національну промисловість та ОПК, зробити Україну сучасною індустріально розвиненою та обороноздатною державою ... ». Проте, у минулому не було запропоновано стратегій та планів здійснення такої індустріалізації, основою якої повинні бути її дві, тісно взаємопов'язані між собою, складові – відновлення і розвиток цивільної та оборонної промисловості.

Тому рекомендується передбачити у проектах можливої майбутньої Коаліційної угоди депутатських фракцій у парламенті та

програми діяльності наступного КМУ такі заходи:

а) створення профільного Міністерства промисловості України, що, за нашими оцінками, не потребуватиме великих бюджетних витрат. Адже, його доцільно сформувати шляхом вилучення із Мінекономрозвитку департаменту промислової політики, департаменту стратегічного розвитку сектору оборони та безпеки, а також невеликих частин інших департаментів і управлінь, потрібних для забезпечення належної роботи цього нового ЦОВВ разом із відповідним їх бюджетним фінансуванням.

Одними із основних завдань цього міністерства, зокрема, доцільно визначити: забезпечення формування та реалізацію ДВПП; участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері ВТС; участь у формуванні та реалізації державного оборонного замовлення. З метою виконання цих та інших завдань слід передати до сфери управління згаданого міністерства ДК «Укроборонпром», інші підприємства, установи і організації промисловості та науки, що належать до ОПК.

Також пропонується утворити при цьому міністерстві Науково-технічну раду з питань ОПК в якості постійно діючого консультативно-дорадчого органу, включивши

до її складу, зокрема керівників головних відповідних приватних підприємств, установ та організацій.

У крайньому випадку, із-за можливих політичних, організаційних та інших вад на шляху створення Міністерства промисловості України, пропонується створити Державне агентство оборонної промисловості України, аналогічне існуючому Державному космічному агентству України. При цьому слід: визначити його центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ та який забезпечує формування і реалізує ДВПП, а також бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері ВТС, у формуванні та реалізації державного оборонного замовлення та ін. Необхідно також передати до сфери управління цього агентства ДК «Укроборонпром», інші підприємства, установи і організації промисловості та науки, що належать до ОПК;

б) створення окремого Урядового комітету з питань оборони, промислової і військово-промислової політики, головою якого доцільно призначити Першого віце-прем'єр-міністр України - Міністра економічного розвитку і торгівлі;

в) прийняття доопрацьованих проектів законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо за-

провадження принципів прозорості і публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики», «Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки» та «Про військово-технічне співробітництво»;

- підготовку та схвалення КМУ нової Стратегії розвитку ОПК замість ухваленої ним у 2018 р. такої Стратегії.

4. Також рекомендується Президентові України:

запропонувати КМУ забезпечити: планування та проведення реформи ОПК, насамперед ДК «Укроборонпром»; запровадження дієвого державного управління у сфері ОПК; визначення пріоритетних напрямів подальшого розвитку ОПК. Уряд має здійснити це комплексно, у тісному взаємозв'язку із його повноваженнями та відповідальністю щодо формування і реалізації державної промислової політики та управління в цій сфері. Для реалізації цього, зокрема, рекомендується внести зміни до абз. другого ч. 1 ст. 30 Закону України «Про національну безпеку України», якими передбачити, що Стратегія розвитку ОПК, після схвалення РНБОУ, у подальшому затверджується не Президентом, а Урядом України;

- залишити за Главою держави здійснення керівництва у сфері

ВТС України, підвищити ефективність роботи Міжвідомчої комісії з політики ВТС та експортного контролю при РНБОУ, посилити відповідальність КМУ та інших учасників і суб'єктів ВТС за реалізацію державної політики у сферах ВТС та експортного контролю;

- ліквідувати існуючу Міжвідомчу комісію з питань ОПК при РНБОУ, якої в системі президентської влади в Україні не існувало до 12 червня 2015 р.;
 - не створювати Координаційний центр з впровадження реформ ОПК при РНБОУ, який за своїм складом, повноваженнями та завданнями фактично дублюватиме згадану Міжвідомчу комісію.
5. Запропоноване не виключає здійснення РНБОУ та Президентом України, якій очолює цій орган, відповідної координації та контролю в сферах ОПК та ВТС. До того ж, одним із головних завдань РНБОУ у сфері оборони в сучасних умовах доцільно вважати забезпечення взаємоузгодженості пріоритетних напрямів та заходів з реалізації військово-технічної політики (які визначає Міноборони), військово-промислової політики (які визначає КМУ) та політики військово-технічного співробітництва з іншими державами (які визначає Президент України).

6. Питання щодо можливої ліквідації ДК «Укроборонпром» рекомендується розглянути після створення Міністерства промисловості України, завершення проведення аудиту діяльності цього Концерну та ретельного аналізу наслідків здійснення такого кроку.

Джерела

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/page2>.

2. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядження Кабінет Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 442-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-oboronno-promislovogo-kompleksu-ukrayini-na-period-do-2028-roku>.

3. Про Міжвідомчу комісію з питань оборонно-промислового комплексу : указ Президента України від 12 червня 2015 року № 329/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329/2015>.

4. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

5. Про затвердження Положення про Державне космічне агент-

ство України : постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 року № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2015-%D0%BF>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 березня 2019 року «Про реформування оборонно-промислового комплексу та підвищення рівня прозорості виконання державного оборонного замовлення : указ Президента України від 15 березня 2019 року № 79/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-19?lang=ru>.

7. Про особливості управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі : Закон України від 16 червня 2011 року № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3531-17>.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2007 року «Про хід реалізації Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року» : указ Президента України від 20 серпня 2007 року № 721/2007. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/145.html>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про внесення змін до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 липня 2007 року «Про хід реаліза-

ції Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року : указ Президента України від 28 лютого 2008 року № 171/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171/2008>.

10. Про створення та виробництво озброєння, військової і спеціальної техніки : проект Закону України від 12 грудні 2017 року реєстраційний № 7389. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63129.

11. Про військово-технічне співробітництво : проект Закону України від 2 грудні 2016 року реєстраційний № 5479. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current?id=&pid069=203.

12. Подальше реформування ОПК неможливе без необхідного законодавчого забезпечення. Апарат РНБОУ. 17.04.2019. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/3248.html>.

13. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 року № 85 і від 20 серпня 2014 року № 459 : постанова Кабінет Міністрів України від 24 квітня 2019 року № 355. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355-2019-%D0%BF#n10>.

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципів прозорості та публічності у сфері формування та реалізації державної військово-промислової політики :

проект Закону України від 24 квітня 2019 року реєстраційний № 10248. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65849.

15. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.

16. Реформа «оборонки» як ключовий виклик новому президентові. В. В. Бадрак //Дзеркало тижня. 26.04.2019. URL: https://dt.ua/internal/reforma-oboronki-yak-klyuchoviy-viklik-novomu-prezidentovi-309698_.html.

17. Обороні України потрібен новий формат. І.С. Руснак //Defense Express. 12.06.2019. URL: <https://defence-ua.com/index.php/statti/7584-oboroni-ukrayiny-potriben-novyy-format>.

8. Планування оборони потрібно передати військовому відомству, міністру надати статус віцепрем'єра. І.С. Руснак //ЦДАКР. Виклики та ризики. Безпековий огляд. 2019. № 11(122). С.13-15.

19. Сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=792335b9-9fd3-0e1-bc69-f45c1201ac1&title=DepartamentStrategichnogoRozvitkuSektoruOboroniTaBezpeki>.

20. У Головному ситуаційному центрі РНБОУ відбулася нарада щодо розвитку ОПК. Апарат

РНБОУ. 27.06.2019. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/3308.html>.

21. Секретар РНБОУ О.Данилюк провів міжвідомчу нараду з питань щодо реформування ОПК. Апарат

РНБОУ. 04.07.2019. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/3312.html>.

22. Деякі питання Державного концерну «Укроборонпром»: постанова Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 року № 993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2011-%D0%BF>.